

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204730

UNIVERSAL
LIBRARY

కు ం భ రాణా

(మీరానాయి)

కవికోకిల

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

చావిళ్లి రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్ సన్.

T. 2376

కుంభరాణ్ణా

[మీరాబాయి]

నాం ది.

శ్రీ రాధాసతి నేతీసబ్బు రిరుణా
 చిత్తబునన్ ముఖ దా
 ర్వారాంగ పరీక్షం ర్మయగు
 మీరాబాయి చేపట్టి గో
 కారాధ్యునిగుగ నొప్పు మాధవుడు
 చుమ్మజ్జాన సొమ్మ సొ
 సారింభానిధి గర్జ భారుడయి
 మోక్షస్వీపము కేర్పురక!

[శ్రీ కృష్ణాలయాంతర్యామి. అంతయు కొంచెము చీకటిగనుండును. ద్వారముచుట్టును వెలుంగుచుండిన చిన్న ప్రమిదలు కొలదిపాటి వెలుతురు నొసంగుచుండును. వెలుయెత్తబడగనే అలంకృతమైన కృష్ణవిగ్రహము, తీర్థపాత్రాది సన్నిధి సామగ్రి, పూజించుచున్న అర్చకుడు, దర్శనార్థము వచ్చిన యిద్దరు యాత్రికులు అగమించును. అర్చకుడు అర్చనానంతరము కర్పూరహారితి యెత్తును. యాత్రికు లిద్దఱుకూడ పాడుదురు]

మొదటి యాత్రికుడు : ఆహా! ఏమి యీశవాలయ ప్రభావము! లోన ఆడుగు పెట్టిసంతోషే యేదో అనిర్వాచ్యమగు ఆనందము, శాంతి నా చిత్తియు నావరించుచున్నది.

రెండవ యాత్రికుడు : వేసవి యండలఁ దిరిగి లిరిగి సాముసీలు బాటసారికి శీతల తరుచ్ఛాయ సుఖమొసంగునట్లు, సంసారపీడా జన్మరత చిహ్నంబైన మానవునకు ఈ కృష్ణమందిరము శాంతిదాయకమగుచున్నది.

మొ. యాత్రి : అవునవును. ఒక్కక్షణములో నెంత మార్పు గలిగినది!

రెం. యాత్రి : ఇచ్చట పవిత్ర వాతావరణము నిగూఢమైయున్న మానవుని దివ్యప్రకృతిని వై కుదిరించుచున్నది. [విగ్రహము లెట్టుతీరిగి నందనందనా, మరల నీదర్శనభాగ్యము లభింపఁజేయుము.

[ఇరువుఱు యాత్రికులు నిష్క్రమింతురు.]

అశ్వకుడు: పూల పనేగాని ఒక్కమాక కూడ పడవములేను
వీ-పాత్రలో.

[మోకయ్య సుబ్బయ్య అను ఇద్దరు యాత్రికులు
ప్రవేశింతురు.]

సుబ్బయ్య: [దేవాలయ స్తంభములు చిక్కిన విశేషములు చూచు
చుండును.]

మోకయ్య: బియ్యం, ఇండ్లకాశిమా, యిల్లనూడు దేవుళ్ళి. బుద్ధి, బుద్ధి.
[చెంపలు వేసికొని] మనకా యింటికొడి కూర్చోలే వస్తాయి దేవభాగ్యం
కూడాను. దేవుళ్ళ కేరిండు.

సుబ్బ: ఆ-శేవించాం గా మఱి. దూరాపుకొండలు నినుప
న్నార పెద్దోళ్ళు. ఈసరి గానికా మఱి నన్ని గోదారిమండి ఏంజేయో
కెప్పి యింతదూరం లాక్కోనచ్చావు? ఇంతదూరం వచ్చాంగా ఇంత
పెద్ద గాలిగోప్పరం వుంటుంటే అని ఆశపడ్డాను. క్రిందం దేవళంలో నాగో
వంతుకూడా లేను. దాని తస్సాపయ ఆస్తంబాలకేళి చూస్తే తలగడ్డ కింది
పడ్డాది. యెంతయ్యా, యీ ఇంతం చూశావా? ఇంతి జగత్పైత్యంగా
తిరుణాశ్వ జరుగుతుంటే ఒక్క జంతురిజంతురిపెట్టే కూడా లేను. ఒక్క
రంకలరాటుమైనా లేను. అదేంసూశావు, ఒక్క సుబ్బయ్యకు అంగడికూడా
లేను.

మోక: ఆ, బేటి, మాబాగాకెప్పివు. సుబ్బన్నా! ఎంత
పెద్ద గాలిగోప్పరం వుంటే అంత పెద్ద మహత్తెం గ్ల దేవుడుంటాడారేం?
ఇక్కడ మహత్తెమంతా ఆమీరాబాయమ్మగారిశే. అందుకోసమే దేళ
దేశాలనుంచి జనం లేరుమోకు తీశనవలె వస్తుంటారు. ఒక్కసారి ఆరెళ్ళ
పాటించి మనజన్మం తరిస్తుందంట. ఆమె యీ పట్టుమేలే రాణాగారి
పట్టుపుదేవంటారు.

సుబ్బ: ఆలాగా ? పట్టపుడేవిని మనము నూస్తే యింకా బతకడం గూడానా?

వెంక: ఆ బత్తురాలికి గాని నాసంలేదు.

సుబ్బ: అందరూ మాశేట్లు పెళ్ళాన్ని యీదులు తిప్పేరాజు యేంబాబోసి తోసిరాజు !

అగ్గకుడు: [చేతులుతట్టి] ఓయీ, పండ్లూ ఫలాలు చేడా పాతిక యేదైనా తెస్తే సన్నిధిలో సమర్పించండి. తీగం శకుకోపం తీసుకోండి.

సుబ్బ: ఒకమూల కడుపు కాలు తుంటే శిశ్తం శివుడిమీద నిలుస్తుందా యేమిటి ?

వెంక: మీ రాబాయమ్మ యెప్పుడు ఇక్కడికి వస్తాడండి ?

అగ్గ: ఆమె యిప్పుడు రాదు. మీరు తెచ్చిన వైవేద్యం తృణం ఫణం యీతట్టలో పడవేయండి.

[హాళతిపశ్యేము చూపించును.]

సుబ్బ: [వెంకయ్యతో కహ్వముగ] ఇక్కడిది ఇక్కడో గంగ రిస్తాం. [ప్రకాశముగ] అంతా దేవుడి స్తోత్రమిది. సమ్మ ఫలాలు ఇక్కడినే పెట్టండి.

వెంక: ఒకఅణాయాక పెట్టు.

సుబ్బయ్య: కాటికానైనా తప్పినా శివుడుతుందిగాని, అన్నకుడి కట్నంమార్తెని తిప్పేది కనాకష్టం. [కుచ్చె కొంగుముడివిప్పుచు] ఇంట్లో డబ్బు స్మరణా, ఈదులో డబ్బుస్మరణా, దేవళంలోకూడా డబ్బు స్మరణానా సోమి ?

అగ్గ: [కన్నూరము వెలిగించి హాళతి తిప్పుచు] ఏడ్చినట్లే వుంది మీ స్మరణా, మీభక్తి! యాత్రీవచ్చినప్పుడైనా పదిపాతికలు ఖర్చు చేయరామా ? [ఈలాటి మంత్రములతో హాళతియిచ్చి, ఒక తులసిదళం పుసాదముగా యిచ్చును.]

సుబ్బ: కాశిత ఆ పళ్ళుఫలాలు వెసాదం వెన్నెండ సోవినా.

అన్న: కొనుక్కొని తినండి వెళ్ళండి. వచ్చేవాళ్ళకు కూడా అడ్డము. [అని అదలించును.]

సుబ్బ: అణాయాక శేతులోపడేగాకా కాస్త అట్టా యిట్టావుండి అది శేతులో పడ్డసాట తన్నబోతాడ! ఈడింసానా మువ్వాళ్ళకాక పోయేనే.

వెంక: నోరునాగుసుకో. అపచారం. [సుబ్బయ్యను లాగుకొని పోవును.]

[పూర్వసువాసినియగు వైష్ణవీయు నొక కాలమును

పూజాద్రవ్యములతో బ్రవేశింతురు]

వైష్ణవి: [అచ్చకుని చేతి తిరుగులో పూజాద్రవ్యములు పెట్టును]

అన్న: అస్త్రామా, సహస్రనామాన?

వైష్ణ: సహస్రనామమే చెయ్యండి.

అన్న: అస్త్రామానికి అస్త్రాపాయ, సహస్రనామానికి ఒక రూపాయ.

వైష్ణ: అట్లయితే అస్త్రాపాయ జరిపించండి.

అన్న: అస్త్రాపాయ యిట్లు పవవేయండి.

వైష్ణ: [గుడ్డకొంగు విప్పచు] జరిపించండి. ఇస్తున్నాను.

అన్న: మీయజమానడి పేరేమి?

వైష్ణ: ఒరే, బాబు.

బాలు: ఏచువ్వా?

వైష్ణ: మీతాత పేరటచెప్పరా.

బాలు: వరదాచాల్లా.

వైష్ణ: కాదురా.

బాలు: గంగాచార్య.

వైష్ణ: కాదురా, నీకు తెలియదా?

బాలు: [కోపముతో] కుంకాచార్య, వెంకాచార్య.

వైష్ణ: ఛీ! వెధవి. [అగ్గుకుడితెట్టు తీరిగి] అది గానండి, సీతా అమ్మవారి మరచిపేరు ఏమిటండి ?

అగ్గు: భగవండు.

వైష్ణ: ఇంతోకాయనండి.

అగ్గు: శత్రుఘ్నండు, లక్ష్మణండు.

వైష్ణ: ఆ, నిలపండి ఆరెండో అయినండి.

అగ్గు: లక్ష్మణాచార్యలా! అబ్బా? వెంకాచార్యదమ్మా [అగ్గున మొదలుపెట్టి పదిహామములు చదివి అగ్గురూపాయ కొఱకు చూచుచు] ఈ యుగములో విచ్చేటట్టుగా వుండలేదే ఆకొంగుయూట !

వైష్ణ: ఇదుగోనండి [బేడకూక తబుకులో వేయును. బేడను చూచి అసంతృప్తుడై అగ్గునచేయుట ముగించి కర్పూర హారతి యిచ్చి, తీగమిచ్చును.]

బిచ్చగాడు: అయ్యో, రెండుకళ్ళూ లేనివాణ్ణి, ఒక్కకాణీ వై చెయ్యండి తండ్రులారా.

బాలు: [రహస్యముగ] అవ్వా, నీదగ్గరవుండిన చెల్లని బేడకళ్ళ ఏమిచేశావు ?

వైష్ణ: ఎందుకురా ?

బాలు: అదుగో! ఆ గుడ్డివాడికి వేసి చిల్లరతీసుకొంటాము.

వైష్ణ: అయ్యో, నేను అగ్గుకుడి తబుకులో వేసి తీగం తీసుకొన్నా గదరా.

బాలు: అయితే పోనీలే అవ్వా, మంచివనే చేశావు.

[ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.]

[హిందూ యాత్రికుల వేషముధరించిన తాకేను
ఇస్కాయీల్ ప్రవేశింతుడు]

తాకే: అహ, యేమి యాద్రిము! గొప్పగుడి చీకటిలో
మిసుకుమిసుకు మని నక్షత్రములవలె వెలుగుచున్న ఈ వీపములు మూల
ప్రకృతిలో మెఱయుచున్న జీవాత్మలో యనునట్లున్నవి! ఈ యిగు
దూపము, ఈ కర్పూర సౌరభ్యము, ఇవి యన్నియుంజూడ మన మిగ్గో
యొక దివ్యస్వపంచమున సంచరించుచున్నట్లున్నది మన శ్రమకు మించిన
ప్రతిఫల మట్టినది.

ఇస్కాయీల్: తాకే— జీ—

తాకే: జాగ్రత్త—

యిస్కా: మఱచితిని. గురూజీ, ఇప్పుడు పూజారీములగు
శిలు కూడ పవిత్రము లైనవో యనునట్లు భయ భక్తులను పుర కొల్ప
చున్నవి. మీరాబాయి గాన మాధుర్యముచే మెత్తినది, భక్తుల యదుగు
రాపితృకు ఆటుగు వాతీన ఈ శిలా ఫలకములు గూడ మానవకారుణ్యము
నకు పాత్రీయలగు చున్నవి.

తాకే: నేను హిందూ దేవాలయము లోనికి ప్రవేశించుట కిది
యే మొదటితూరి. ఇట్టి యానందము నే నెప్పుడును అనుభవించియుం
డలేదు. మనము పునీతులమైతిమి. మనజన్మము సాధకమైనది.

అర్చ: [తీర్థపు గిన్నెలోని రూకలను ఎంచుకొనుచు] దమ్మిడి
యాగాణి, అణా, ... ఒక వెండితూకైన వేసిన పాపాత్ముడులేదు. లేక లేక
ఒక జేడరూక పడితే అదికూడా చెల్లనిదే! వీళ్ళభక్తి యిట్లా బద్దలవుతుంది.
[డబ్బులు తీసి కొండిన దోచుకొనును.]

[కొందఱు యాత్రికులు ప్రవేశించుదురు. దూరమున మీరాబాయి గానము వినుచును. కలకలముమాని యాత్రికులందఱు వినుచుందురు.]

తా: ఆ యవ్యక్తి మనరగాన ప్రవాహమెక్కడనుండి?

యాత్రికులు: అదిగో ! మీరాబాయి, మీరాబాయి.

[యాత్రికులలో కలకలము]

[మీరాబాయి పాడుచు ప్రవేశించును. సుశీల, వాసంతిక ఇంకకొందఱు స్త్రీపురుషులు పూజాద్రవ్యములతో ప్రవేశించుదురు. దేవాలయములోనుండిన యాత్రికులు మీరాబాయికి స్వాస్థ్యం గ నమస్కారములొనరించుదురు.]

అర్చ: [స్వగతి] ఈయమ్మవల్ల మాబ్రతుకుఁదేవులు పాడయి పోతున్నది.

మీరా: అన్నలారా, లెండు, లెండు. నాకు మీరెల మొక్కెదరు? ఈతుచ్చురాలి నేల ప్రశంసించెదరు? నేనుదాసురాలను, ఈకృష్ణమందిరమున నూడిము చేయుదానను. బిచ్చకత్తెను. యాచించు బిచ్చగాండ్రకు ఏమిప్రయోజనముకలదు? మనల నందఱును రక్షించుటకు కంకణము గట్టుకొన్న ఈ శ్రీకృష్ణపరమాత్మను—ఈరాధావల్లభుని—ఈభక్తవత్సలుని—ఈయనంత కళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుని—ఈసౌందర్యరాశిని మనమందఱును చేరి ప్రార్థించెదము.

[కొందఱు యాత్రికులు అర్చకుని చేతికి పూజాద్రవ్యముల నియ్యబోవుదురు.]

మీరా: వలదు, వలదు. మీరాలెచ్చిన పూజాద్రవ్యములగు
ఈలీలావిగ్రహుని పాదముల కడనుంచుడు. ఇన్నమెల్లిన ప్రతిమానవును
ను దేవుని పూజించుట కప్పుడు. అందఱును స్వస్తి కర్మముచేసి సమానుల
ము. మధ్యవర్తితో నవసరిములేను.

[అందఱును అల్లుచేయుదురు.]

అచ్చ: [క్రోధము దిగ్మింగుచు] మీరు సేవలగా పూజించు
కొంచే పూజించుకొన్నారగాని, మాభాగం కొన్నోపిష్టులు నెట్లు పలాలు
తృణం ఫణం ఈబుట్టలో పడవేయండి. [బుద్ధిచూపును.]

[అందఱును అల్లుచేయుదురు.]

మీరా: [నిర్లక్ష్యమున పాడును.]

[అందఱును అనంతపరమంబులగుదురు. అచ్చకునకుగూడ భక్తి

గలిగి మీరాబాయికి నమస్కరించును.]

మీరా: హే కృష్ణ! భక్తజనహృద్విద్రావనాసీనా.

[ధృష్ట నిర్మగ్నయగును; సుకీల ఆమెను సహనీయక పట్టుకొనియుండును.]

తాక: మిత్రమా, నేనెరిక గాయక సాగ్వధిముడనుగాను. నాగర్వ
ము నేలా జచినది. నాగాన నైపుణ్యము శృణుపొందయ్యెనది. మీరాబాయి
బ్రతికియున్నంతరూకు లోకమున పటియవ్యయను గాయక సాగ్వధిములు
లేను. ఆహా! అప్పుచకిరన ర్తయే ఈభక్తరాని గానము విన్న—

ఇస్కా: చకిరవర్త బిచ్చగాడగును. కృష్ణమండిగమే వాసగృహ
మగును.

[మీరాబాయి మెల్లగా కన్నులెత్తపాడుచు కదలును;

అచ్చకుడు తప్ప అందఱును ఆమెననుసరింతురు.]

[తెజజూను.]

[అగ్బరు పాదుసా విశ్వాగతి మందిరము; చిన్న మేజాపై హుక్కా పెట్టబడియుండును. టెబుయెత్తు నప్పటికి అగ్బరు తాళసేనులు సంభాషించు వైఖరిలో నుండురు.]

తాళ: ప్రభూ, మీకోరిక ఆశాయకరము. మఱలనాలోచింపుడు.

అగ్బరు: ఆశాయము మొలకాయించి క్రిందలకు కొనిదికాదు; ఆనుక్షణ పరిచితిము.

తాళ: అయినను ఇది సాహసకార్యముగాదా?

అగ్బరు: నే నెఱుంగునును. కుంభరాణా మనకు ప్రబల విరోధి. రహస్యముగ ఆతని రాజ్యమున ప్రవేశించుట సాహసకార్యమే. అయినను, అభివృద్ధి దర్శనము అవశ్య కర్తవ్యము. తాళసేన, ఆమెపాటు నిన్ను నూడ అనంద పులకెత్తుని గావించినదా!

తాళ: నన్నేకాదు. ఆ దాపీరు నేడు జీవించియుండి అభివృద్ధి రాలి గానమువిన్న అనంద పరవశుడై యెడలు మఱచును. స్వయంగాని కొనరు నిర్ణయము ఆమె కంఠమునుండి ప్రవహించును. అదివ్యగాన ప్రవాహమున నేనును నాచిన్న పాపపాత్రక నింపుకొంటిని.

అగ్బరు: ఏమి ?

తాళ: నేను ఆమెపాటులు కొన్ని నేర్చుకొంటిని.

అగ్బరు: [సంతోషముతో] అటులనా, ఏదీ ఒక్కపాటు పాడుము. నాహృదయమును అనంద వీచికల సుయ్యాల లూపుము.

తాళ: ఆ సుధా ప్రవాహమెక్కడ? ఈ యుష్వనీటి కాలువ యెక్కడ?

అ బ్: ఆ పాటలు విన కనూహలము వోడముచున్నది.

తా: [పాడును]

అ బ్: ఆహా, ఏమి యీ పాటసాంగ్ర! ఈగతిము ఆమె సొంద
ర్యముడ మాధుర్యము నెరవు తీసికొనెనా యేమి ?

తా: పృథూ, పృతోపవాస కృశాంగి యగుటచే ఆమె
సౌందర్యము పూజ్యము; దివ్యము. శ్రీకృష్ణ ధ్యాసపరాయణయై తిక్కనల్వ
మున ఒడలు వజచి వ్రాలినది. వజ్రానకకూడ లైలా కొఱకు అంతటి
వేదన అనుభవించియుండెడు. పీనుకొఱకు భృగుపాత మొనరించిన ఫస్తాదు
పైత మట్టి నిర్మలవ్రేచు నెఱిగియుండెడు. 'అనల్ హా' అని చాటిం
చిన మాన్సూరుకూడ అంతటి ఆగ్ని పగమాత్మల హైకర్యము రుచిచూచి
యుండెడు. ఆ సతీతలకము హిందూసూక్తి-

హర్షపులకిత దేనాయై హా! ముకుంద,
కృష్ణ, కృష్ణా యటంచు సంకీర్తనంబు
సలుపుచునె ధ్యాసమగ్నయై సన్నుతాంగి
దివ్య శోభా పరిధియందు దేజరిల్లె !

అ బ్: తా:నే, నా వాంఛా పృథీకుమును వెలిగించితివి;
ఉత్కంఠ ప్రిరించితివి. నిద్రయుండవై వజల నార్చబోకుము. నాజీవిత
మంతయు రాజ్యసంపాదనమునందె క్రయమగుచున్నది. ఒక్కనిమిషమైన
శాంతిలేదు. ఈ తృష్ణకు దరిదాపుగలదా ?

ఒకరాష్ట్రము గైకొన వే
జ్ఞాన రాజ్యము నాచి కొనంగ నుల్లముగోరుక;
సకలైశ్వర్యము లొనరియు
నికల జాలునటన్న తృప్తియిల లేదుగదా !

తా: మా బోటి వరిజేసులకు తృప్తి యుచితము గాని, తమ వంటి చక్కవర్తలకు పరాక్రమమే యశస్కరము.

అగ్ని: తాకోసే, చక్కవర్తలు గూడ మర్త్యలే సుమా.

ఏరీ యా బహరాముగోరి, ఖుసురూ? లెందేగె సోషీరవా? ఏరీ చుస్తుముజాలు, తాయి? యెపుడో యెచ్చోటనో ధూళియై పోకే, వారి సమాధులైనఁ గలవే? భోగాను భోగత్వమే సారంబో, పురతత్త్వ మొందు గలదో సత్యముగా సృష్టికో?

నే నెవ్వడను? ఏలజన్మించితిని? ఏల మరణించుచున్నాను? ఈ జనన మరణములు రహస్యమేమి? ఈ ప్రశ్నలు చిరంతనములయ్యవు నిం తరములుగ నగపడుచున్నవి. ప్రపంచస్థితియందు అందఱము సమానులమేదా? అట్లయిన లోకములోని ఈ విపర్యాసమునకు కారణమేమి? కొందఱు రాజులు, కొందఱు రైతులు, కొందఱు సంపన్నులు, కొందఱు దరిమ్రులు. కొందఱు సుఖితులు, కొందఱు దుఃఖితులు! ఈ రహస్యమును ఆ భక్తరాలు భేదించగలదు. ఆమె బింద్రీజాలిక స్పృశచే ఈ రహస్యము దాచిన మం జూపపు మూతి విడిపోవును. మనము రేకే తిరలవలయును.

తా: నావలనఁ గదా మీ నీ తిలంపు గలిగినది! ఇప్పటికే మౌలానాలు, షేకులు మిమ్ము ద్వేషించుచున్నారు. మీ హైందవ పక్షపాత మును నిందించుచున్నారు. ఇంతకును నేను కారకుడనని నామరణమున కెనురుచూచు చున్నారు.

అగ్ని: తాకోసే, వారు జగదేకసత్యము నెఱుంగరు. జ్ఞానమున కన్న వారికి స్వపక్షాభిమానము మిక్కిలము. జ్ఞానమునకు జాతిమతభేద ములులేవు. గులాబిపూవు ఎవరిచేతనుండినను అదేవాసన గొట్టుచుండును.

తా: నిజము చెప్పితిరి.

హైందవ తురుష్కు పారసీ హజారులకును
నీరువారననేల? యీ విప్లవమునకు
జేవుల నొకడను సత్యబుల చెలియలేక
మతము వేరట బోరాట ముగిందు జనము.

అప్ప : మీరాబాయి భూనప్రవీప మీ మానూంధ కాముకు
నొలగింపగలదు.

తా : మహమ్మదీయుల కంటఁ బడిన కలకంఠులు రాణి
వాసమునకు తగగని రాజపుత్రుల మతము. అందులో కుంభ రాణా మిక్కిలి
యభిమానవంతుఁడు.

అప్ప : మనయ్యేశము దుష్టముగాదు. ఆసె హృదయ హోమ
కుండమునుండి భూనవిస్ఫులింగ మొక్కిట్టమై వెలివడిన మన మనఃపథ
ముల జ్యోతిర్మయము చేయవచ్చును.

తా : మీచిత్తము. నీకు నీయద్యమమున కయ్యలొందునా?

అప్ప : ఇది మన యీశువురిని దాటి పోని గ్రహస్యము.

తా : మీ ప్రయాణమునకు కారణము ?

అప్ప : ఆ సంత నాకు వదలుము. మనము హిందూ యాత్ర
కులమయ్యెదము. వలసిన యేర్పాటులు గూఢముగ కావీంపుము.

తా : మాతాడఁ జాలను.

అప్ప : సంశయింపకుము. చైవము మనకు తోడ్పడును.

తా : అట్లే యగుఁగాక ! సెలవు. [నిష్క్రమించును.]

అప్ప : నా జీవిత కార్యమునందు క్రొత్త ఆధ్యాయము ప్రారంభ
మైనది. [హుక్కాత్రాగుడు అలోచించుచుండును.]

[తెజబాబును]

స్థలము 3 ఉదయపురము.

[ఉద్యానవనము. ఒక సరోవరము, అందు చేపలుతినుచున్న కొంగయు అగపడును. కుంభరాణా పరాయ త్తచిత్తుడై ఒకపూవును వాసన చూచుచు చలువతొలిబండపయి కూర్చుండియుండును.]

రాణా: నానాటికి మాచుంతగపురము నే నడుగిడుటకు మోగ్యముగాని సన్నాస్యిని నతరుగదున్నది. అచ్చట పూర్వమునవలె హృదయగంజన మొసరించుట కొక్క చిలువవ్వగాని, ఒక్క పేమావలొక నముగాని, తుదకొక్క తియ్యని మాటగాని కలనయ్యెను. నా ప్రాణేశ్వరి కృమకృమముగ నాచేతియిండి బాటిపోవుచున్నది. ఆపాడు మతి మేనాడు మాయింట నడుగు వెట్టినదో ఆనాటినుండియు మాయువురి యనురాగ బంధములు సడలి పోయినవి. ఆ విరాగిణి హృదయమున నాకిప్పు డించుకరైన చోటులేదు. [నిట్టూర్చి] నేడు నేను కేవలము భక్తుడు, ప్రాణవల్లభుడను. పుష్పాడి రస్తావలె కనుపడుచుండిన మా జీవిత మార్గము నేడు కంటకశిలా భూయిష్టమయి అసహ్యమయి ఘోరమయి పాదకట్టచున్నది— నాసంసార మసానమయి సరకస్రాయమైనది.

[మీరాబాయి, సుశీల పువ్వుల బుట్టతో ప్రవేశింతురు]

మీరా: నాథుండిచ్చటనే యున్నాడు. సుశీలా, మనమా వంకరు పోయి పూవులు కోసికొందము. పూజా సమయము కావచ్చినది.

[ఇరువులును రాణాకు కొంచెము దూరమునఁ బోవుచుండురు.]

రాజా: నన్ను గూచి యేల ననుచున్నారు ? ఈ హక్కియను గాత్రినోకిన పండమహాపాలకములు మిమ్మునుకొను ననినా ?

మీరా: అయ్యో! నాయపరాధమును మన్నింపుడు. నానెనా యాలోచనాలో మునిగియున్నటుల తోచినది. ముందుండి మీ మనధానమునకు అంతరాయము గావచ్చునను కలఁపుటో తోలఁగపోయినది.

రాజా: [విషపు చిలుక వ్యవహారము] అనుకులవత్రిని !

మీరా: నా నదునైదు కేల నునుమానించుచున్నారు ? ఎప్పుడైనా మీకనిష్ఠ ముగరించితివా ? నా నీతియును కేవలము నాకేవలమునా ?

రాజా: మీరా, ఆయుపచారవాక్యముల నెఱుంగుదుము. సతులు నిరంశర వ్రతోపవాస కృతాంగులేకారు, కేవలము విధినియచుకొని సంబంధ లేకారు; పతుల హృదయము లాకర్షించు నయ్యోహన మంత్రాధి దేవతలు గను. మృగుమధుర స్వభావము. నుండవలయును సుకష్ట హృదయైక్యములేని వైవాహిక బంధము నీకసము—సంతాపకరము—హత్యాకరము. కృతాంగి, కదచిన రేపేడనిమిది సంవత్సరములు వేలు. మున్నటి లావణ్యవతి వేనా నీవు?

కాటక జగ పూత కాలుచీకట్ గ్రమ్ము

నీ కన్నుడమ్ముల నీయదొలగె;

హృదయధ్వజ చింత లేనియు నడగించు

చిలునవ్వు విశిమోము చిన్నవోయె;

కనులు కానందంబు గలిగించు నీరూప

సౌందర్య మేడికో జాణిపోయె;

ఎప్పుడైన విశ్లేష మెఱుంగని చిత్తంబు

ప్రణయ శ్మశానమై రాజదొడగె;

నవ్వులాటలు సరసాలు నాడె ముగసె;
 నీ సమేలమెనియు స్మరయజేమయ్యె;
 అనుదినంబును నెడఁబాటు యధికమయ్యె,
 నిక సతీపతి సాబాధమేమి యహాహా!

మీరా: సుశీలా, చూచితినా నా ధుండెంత తప్పవలదునున్నా? వేషమునైనా యభిమానమును నాని క్షేమముని సాగపడినాడు.

సుశీల: [మీరాతల్లిని తరగి] అంతేదమ్మా చుటి. [రాజుతట్టుతిరిగి] అట్లుగాదు లేవమ్మా [స్వతము] ఎటుచెప్పినా చావె.

రాణా: మీరా, నీకిప్పుడులులే తోడును లేమ్మ. హృదయము తోడ సంతయు మాటును. — చేటికా, నీవిక వెడలిపోమ్ము.

సుశీల: [వారికి కనబడకుండ మూతి త్రిప్పకొనుచు నిష్క్రమించును.]

రాణా: [మీరాబాటు భుజముపట్టుకొని] నీవేల యీ పిచ్చివేషము వేసికొని నా కన్నులను మూషించుదున్నావు? నా సంతోషము భగ్నము చేయుటకు నీవు కంకణము కట్టుకొంటివా?

మీరా: నాధా, యవలెవరి వేషములు వారివారి చిత్తసంస్కార స్వభావాదుల కనురూపముగనుండును. నాకీ వేషమునై ప్రేమిగలను.

రాణా: నాప్రేమయు తలఁపవలదా?

మీరా: నాస్వభావమునకు విరుద్ధముగ నేనెట్లు నడచుకొనగలను? ఆ కపటనాటకమువలన మీకట్టి ప్రేమిగలుగును?

రాణా: అన్యోన్య భావానుసరణము కపటనాటకముగాను. ఆదియె గాన్పిస్తే జీవితమునకు పునాది.

మీరా: నేను ధన్యభావ్యానని మీ యుద్దేశ్యమా?

రాణా: నీమతావేశము, అతౌకిక విషయచింతనము, నిరభిమానము,

శుక్కు వైరాగ్యము సామాన్య గృహస్థ ధర్మములకు భంగము గలిగించుచున్నది.

మీరా: [వీనముగ] అయ్యో! అందుకు నేనేమిసేయుదును? నా మనస్సు నాస్వాస్థ్యము కాకయున్నది. కన్నులు మూసినను గలచినను శ్రీకృష్ణుని దివ్యమంగళ విగ్రహము నాయునుట నిలిచినట్లు సాదకమగు. ఒక్కనిమిషమూ రాధావల్లభుడు నాకన్నులకుఁ గట్టకున్న లోకమే మునిఁగిపోయినట్లు అంతయు శూన్యముగ నుండును. నిమిష మొక్క యుముగ విశ్లేషదుగఱ మనుభవించును. ఇట్టి జీవితము నాకు స్వాభావికమైనది. ఇందు మీకేమి విపరీతము తోచుచున్నది?

రాణా: అందు విపరీతము కానిదేమున్నది? [స్వంతము] ఇంతదనుక యీకాంతను తనదారిని తన్నేగనిచ్చినందులకు నేనే నింద్యుఁడను. అయినను పూర్వస్మృతిని కొంత కలిగించి చూచెదను. [ప్రకాశముగ] ప్రేయసీ, యటుచూడుము. ఆసుందర సహోవర ప్రియమును మఱచితివా?

మీరా: లేదు.

రాణా: తామరపాకు వెంబడి నిలుచుండి యాకొంత చేయుచుండిన యుదర పూరణ తపస్సును చూడుము:

ధ్యాన నిర్మగ్నమైనిల్చి చూ బకంబు
కాలు దవిలిన చేపలఁ గలచితినును,
కపట వైరాగ్యనటనల ఘనతచూపి
గుడ్డిలోకుల వంచించు గురుని పగిది.

మీరా: నాధా, నిశ్చింతముగ జీవితమును న్యాయముసేయుచున్న యాశేడిస త్రుళ్ళిపాటును దిలకింపుడు.

కాయ మనసాయ మని యెంచి కాలమెల్ల
 విట్టిపాటులఁ బుచ్చెదు మీనరాజ,
 విధి యదృశ్యహస్తము వెనువెంట నంటి
 కడకు నిను మృత్యుపదముల కడకు గెంటు.

రాజా: [స్వగతము] ఇంతవఱకు నాయుద్దేశమే తనయుద్దేశముగ నుండినది. ఇప్పుడు భిన్నము. ఇదియంతయు దుగ్ధతిమయైక్క నైపశ్యము [ప్రకాశముగ] అవునుగాని, మీరా, యీపాలటాతిబండ్ల స్వస్థమునా?

మీరా: పూర్వము మనకు విశ్రాంతిపతము.

రాజా: పూర్వము!—అవునవును పూర్వము! మఱియొకమాటి చ్చట కూర్చుండి మున్నటి విశోదములను ఆప్రణయ సఖ్యమును కొంచెము సేపు కలగనియెడము వచ్చెదవా? ఆస్మృతి మందపవనుని సుఖోచ్ఛ్వాసమునలె నాయెడలు పులకరింపజేయుచున్నది.

మీరా: కలయని తెలిసియు దానిపై నింతమక్కువ యేల?

రాజా: [విసుగుతో] నీయిపిచ్చి ప్రశ్నలే నన్ను మాటిమాటికి హతాశుని చేయుచున్నవి. నీకేలో చిత్తిచాంచల్యము కలిగియుండవలయు. రమణీయస్వప్నము ఆనందదాయకము కాదా?

మీరా: ఆ యానంద మెంతకాలము? కలగనినంతకాలమే. మన మేల నిరంతర దివ్యానంద మనుభవించుటకు యత్నింపఁగూడను?

రాజా: [ఆనందో] ఆ యానంద మెట్టిది?

మీరా: అమృతానందము; శ్రీకృష్ణలీలాధ్యాన పాదవశ్యము.

రాజా: [లఘువముగ నవ్వ] ఓసీ పచ్చిదాన, నీమాటలు నాదగ్గఱ ఖరునందు కూడ నవ్వుపుట్టించుచున్నవి. నామనస్సు లేతికయైన యగు ధూపమనుకొంటినా గాలిలో నెగిరిపోవుటకు? ఊహమాత్రమైన పాల సము

ద్రమును నమ్మి చేతిలోని పాయసపు పాత్రను జాతివిడచి మూలమున
దునా ? దారిద్ర్యచింత వీడినట్లు నారడించుటకొఱకు, పునఃసంహార
యాసతో నిహలోక దుఃఖము సహించుటకొఱకు, అవివేకులను భయపెట్ట
భగ్నబుద్ధులను జేయుటకొఱకు పౌరాణికులు స్వర్గనరకములను కల్పించిరి.
పరలోకమునకు ద్వారపాలకులు గురువులట ! వారికి లంఛమిచ్చినవారికి
పరమపదము ! నిగసించినవారికి నరకము కాఁదలము ! ఎంత యవివేకము ?

మీరా: [వీచును] అయ్యో! యేల యీ పరలోకమనునను,
గురునిరసనము ? అహంకారచిత్తు లొంగుఁజాలని తిద్వితహస్యము లెన్ని
లేవు ?

కండ నెత్తురు ప్రాయగపుఁ గారవంబు
కనుల కెగఁదట్టఁ దత్త్వంబు గానబడదు;
పాలనా దండశక్తి నశ్వరమటన్న
పిడుగువంటి సత్యమును వినెద వెపుడో.

రాజా: మీరా, నీ నిరసన స్వభావము నాకు కోపము గొల్పి
నను నీయజ్ఞానమునకు మాత్రము నాకు జాలికలుగుచున్నది. ఆయనా రబ
లలు దుర్బలచిత్తులు. వివేకమునకున్న భావోద్దీకము మిక్కుటము. కావున
నే మత వికేత్రులగు కపటగురువులు మిమ్ములను జీర్ణిగ లోపఱచుకొని
వంచింతురు. పాక్షికమతానలంబకులే లోకమునకు ఉపద్రవకారులు,
స్వయమగోపిమైనవారి పవిత్రత అన్యులకు ఏమము పుట్టించును; వారి
దుర్జయములు దురాచారములు మతాచ్ఛాదనముతో లోకుల మోసగించు
చున్నవి. మీగా, నీవుతోన్నాదము నీకు పరలోకము నిచ్చునో లేనో
తెలియదు గాని, సంతోషమును నిచ్ఛంతముగను గడచిపోవుచుండిన మన
గాహ్వర్య జీవితమును మాత్రము భగ్నముచేసితిది.

తెమ్మెర నీవఁ గఁపిలెడి దీపము మానవ జీవితంబు; పా
ఖ్యమ్ములు భోగముల్ గుడుసెనొను దదంతరమాదుఁ; జాపు స
త్య; మ్మని రూఢ్యసంశయపడంబు పరంబును నమ్మియేల భో
గ్యమ్మగు యశావనాసవము నానక చిందెదవో విర క్తవె.

మీరా: [స్వగతము] ఓవిశ్వనాటక ప్రణేతా, నీవుగచించిన యీ
సంసార విషాదాంత నాటకమును అభినయించుచుటకు మమ్మునిరువుర
నొక్క నూత్రియున బంధించితివా? ఏమి నీమాయాలాసము!

రాజా: [స్వగతము] సుందరుడయి సర్వభోగ సమోపేతుడయి
తన్ను ప్రాణప్రదముగ కామించుప్రియుని అలక్ష్యముచేసి అప్రత్యక్షమైన
యూహావిగ్రహమును మనోవైకల్యములేని యేయువతిమైన ప్రేమించు
నా?— ఇది యసహజము.— ఇదియొక మానసిక వ్యాధి. ఔషధసేవనము
మేలుచేయవచ్చును.

[నేపథ్యమున శిఖిధ్వని]

మీరా: నాథా, నేనిక పోవచ్చునా? శ్రీకృష్ణ మందిరమున
శిఖిమును పూరించుచున్నార. ఇది పూజాసమయము.

రాజా: నాయొద్దిక నీకంతి వెంటి పుట్టించుచున్నది కాబోలు.
మీరా, మనజీవితమునందెంత మార్పుకలిగిననో నీవే యూహింపుమా. ఈ
పరిసరములే అప్పటి మనవిసోదమునకు నాక్షులు.

ఇచటి సంధ్యావిహారంబు, లిచటి చేత,
లిచటి యాటలుపాటలు హేళనములు,
నిచటి విడరాని కౌగిళ్ళు, నిచటి సుఖము
కనుల కాలేఖ్యమట్టులఁ గానవచ్చు.

సుఖమయముగా కడచిపోయిన ఆనాటి జీవితమునకును నీరసమైన నిరయస్థాయమైన యీనాటి జీవితభాసమున కెంతటి తారతమ్యము కలదో నీనెఱుంగకపోవు.

మీరా: సకల వస్తువులకును మాన్పు అనివార్యము. భోములు శాశ్వతములని తలంచితిరి కాబోలు! మీరు నాగూఢసౌందర్యమునె వలచి యుందురేని నేనెప్పటికైన పరిత్యజింపబడవలసిన దాననీ. నాసౌందర్యము నిరంతము కాదు. రోగపీడితను జరాభారక్ష్మికాంగిని కావచ్చును.

రాజా: నీవు నిజముగ బోక్కిన శూన్యపు. యావన సౌందర్యములెట్లు కాలబద్ధములో మానవుని భోగాభిలాషకూడ అట్లే. ఆకామ్యాపరాధమే అనుభుక్తమయి వాఙ్మయమునందు తిప్తకాంచనమువలె నిష్కల్మషమయి బహుకాల సహవాసజనిత బాంధవ్యముగ మాటును. వసంతమున పూచిన పువ్వు శరత్తున ఫలవంతమగును. సామన్యమైన యీ ప్రకృతి ధర్మమును గుర్తెఱుంగని నీమనస్తత్త్విము నాకు దురూహ్యము నున్నది.

మీరా: ఆసామన్య ధర్మములుకూడ కొన్నికలవని మీరును గుర్తింపవలయును.

రాజా: [విసుగు కోపములతో] అవి కుక్కమాతి పిండియలు. చెడుకాలమునకు పుట్టు విపరీతములు.

మీరా: మీకట్లు తోచవచ్చును.

రాజా: [స్వగతము] మతితప్పినవారింత యుక్తియుక్తముగ మాటలాడుదురా? నాబుద్ధిసంశయగ్రస్త మగుచున్నది. [ప్రకాశముగ] విరాగవతి, రసహీనమైన తర్కము నేనెఱుంగను. హృదయముల భాష నేను. ఆ భాషయే నాకు తెలియును. నీవనావశ్యకముగ భావించింతము నేయుచున్నావు.

కడచినది కడచినోయె దుఃఖమొ సుఖమొ,
కడచు చున్నదె పెదవుల నిడినపాత్ర;
దానికన్న నసశ్చితార్థంబు మేలె ?
రేపురేపను మాటకు రూపులేదు

[బ్రతిమాలుకొనునట్లు] నీవీ సన్న్యాసిని వేషమును తగులబెట్టి
మున్నటి మీరావు కమ్ము.

మీరా: ఆమీరా నిక చూడలేదు; పునర్జన్మము వచ్చినది. నాథా,
వేషములో నేమున్నది ?

రాణా: [కోపముతో] నీహృదయములో నేమున్నదో ఆవల్ల
కాడే వేషమునందు ప్రతిఫలించుచున్నది. ఎంతయోర్పుకొనఁ బోయినను
నీయాతత్వోన్మాదము నాకు విసుఁగుపట్టించి కోపము రఁపుచున్నది. నీవు
నీచతుష్టయమైనను లేనా నేను నిన్నైనను వదలుకొనవలయును. అందు నీకేది
సమ్మతము ?

మీరా: నాకు చెండును సహృదయులుకావు. నేను మిమ్ములను
ద్వేషించుట లేదు.

రాణా: ప్రేమించుటయునులేదు, అట్లులైన భావసామరస్యము
లేని మనకు సంసారమెట్లు నిరంతరాయమున కొనసాగును ?

మీరా: ఆసామరస్యము, ఆసంధిస్థానము మీయందును నాయం
దును అందఱియందును కలదు. మనమందఱుము నొక్క నూత్రియన గ్రుచ్చఁ
బడిన మత్స్యములము; ఒక్క భిత్తిపై చిత్రింపఁబడిన బొమ్మలము; ఒక్క
శుముద్రయిన రేగు తరంగములము. ఈవిష్యావివిధత్వమునందు అంతర్భూత
మైన ఏకత్వము కలదు.

రాణా: ఓసి వెట్టివానా, నీరోగమునకు మందులేదా ?

మీరా: ఆమందుకొఱక నిరంతర మన్నేషించుచున్నాను. చేతికి చిక్క చిక్క మాయగారడినలె మఱిగిపోవుచున్నది. ఆమందు దొఱకిన నా పిచ్చియేకాదు, లోకము పిచ్చికూడ కుచురును.

రాణా: [కోపముతో] మీరా, నీవిక పిచ్చిదానివికమ్ము, బిచ్చ కత్తెవు కమ్ము, ఇంక నేదియైన కమ్ము, నీవుమాత్రమింక సంతోషుర మర్యాదను దాటువలదు. సామాన్యస్త్రీలవలె అందఱికంటాపడుచు నీవు కృష్ణమందిరమునకు పోవలదు. నీప్రసర్తనము నీయొక్కతెకే సంబంధించినదికాదు; మూనైకూడ ప్రతిఫలించును. ఉదయపూరు రాజ్యాధీశ్వరుని పట్టమహిషి పిచ్చిపట్టి వీధులవెంబడి తిరుగుచున్నదను అపవాదమునుండి కాచికొనుము.

మీరా: నానై ఆన చదలితి నంటి. బిచ్చకత్తె నగుటకు నమ్ము తించితిరి. దారిప్రక్కల దుమ్ముతోకూడ సరిపోలని నాకు అభిమానమేలే? ఆమరభిమానము పూర్వజన్మముతోడ నుంచినది. చిక్కులేనివారికి నేవుండే తోడునీడ. బిచ్చమెత్తుటకు నాకు అనుజ్ఞయిండు; ఆలోకేశ్వరుని ముంగిట భిక్షాంజేహియని నిలచెదను.

రాణా: నీ పిచ్చిక నిన్ను వదలినను త్రాడుతెగినగాలిపటమువలె నిన్ను తిరుగనిచ్చుట నాకిష్టములేదు. ఇంకను నేను నీకు పతిని.

మీరా: ఆ కృష్ణుడొక్కడే ప్రాణేశ్వరుడు. లోకములోని జీవులందఱును విరహిణులు.

రాణా: [కోపముతో] ఈపిచ్చి మఱింత ముదురుచున్నది. మీరా, నీవన్ననూట నీకులేలిసివచ్చినదా?—నినుము, ఇంకను నేనునీకు పతిని.

మీరా: నన్ను సేవకురాలిగ పనిగొండు. నామతమునకు నన్ను వదలుడు. అన్యచుతిష్ఠలే పూజ్యమైన హిందూమతమును స్వీకరించి సంసారమును తరించుచుండ మీరేల నాస్తికులగుట ?

రాణా: అన్యమతస్థులెవరు ?

మీరా: అగ్గరు పాదుషావంటివాడే గోపించదనము ధరించి భక్తి మార్గము నవలంబించి హిందూ మతమును ఆదరించుచున్నాడని వినికిడి.

రాణా: [కోపముతో] అగ్గర్? మరల ఆతని ప్రశంస, ఇది వఱకే పలుమాటలు హెచ్చరించితిని. ఆతని ప్రశంస నారాజ్యమునందు అపరాధము. ఆతడు మేకవన్నెపులి. తేనేవూసిన కత్తి. చిరకాలమునాటి రసపుత్రరాజ్యములను మెలమెల్లగ కబళించుచున్నాడు. అతని రాజకీయ నీతి అతలస్పర్శి.—ఆ!—సరి, సరి. నీయభిమానముకు కారణముకలదు. అగ్గరు నిన్ను వివాహమాడ తలచి యుండెనుగదా. మీతిండికి మానము ఆభిజాత్యము లేకుండిన నీవు సార్వభౌముని శుద్ధాంత కాంతివై యుండువు. పాపము, నీదురదృష్టవశమున నాబోర్తి యల్పమండలేశ్వరునకు భార్యవైతిని

మీరా: కడచిన గాథలే త్రివేదరు? మీమనస్సులోని వేరు పువ్వు ఇంకను నశింపలేదు. మీయనుమానమే మీకు తెవులులేని వేదన యగుచున్నది. అగ్గరు పాదుషా మనకు విరోధియైనంత మాత్రమున ఆయన పేరుకూడ ఉచ్చరింపకూడదా? విరోధి లానున్నంతమాత్రమున సద్గుణములు గౌరవింపబడకూడదా? పాదుషాహి జనకునివంటి కర్మయోగియని వింటిని.

రాణా: [విమగ్నడచినట్లు నిర్విణ్ణుడయి, కోపఘూర్ణిత నేత్రుడయి] ఏమి? — నాసతి—నాయెదుట—ఆరసపుత్రుల మానాపహరిని ఆప్లేచ్చుని ప్రశంసించుట? వాని దుష్టయములను సమర్పించుట! —సహింపరాని పతితిరస్కృతి. ఓసీ మాన రహితా, నీవెంత సాహసమున కొడిగట్టితివి? ఆ మాయవేషగాడా నీకు పూజ్యుడు? ఆ కపటనాటకము హిందువుల నాకర్షించి మోసగించుటకై పన్నిన పన్నాగమని నీవెఱుంగవా? గౌరవమైన రసపుత్రులము చెడపుట్టిన బీహారీమల్లునివంటి వంశపాంసనులు వానిపాదముల నాశ్రయించి తమకూతుండ్రను వాని యంతఃపురకాంతలు గావించి వాని గులాములకు గులాములై తిరుగుచుండ నేనొక్కడనే వానిని ధిక్కరించి స్వతంత్రుడనై యుండుట నీవెఱుంగవా? ఆమరా

తున్నినై ఏల నీకు గౌరవము? నా నెత్తుకు తుకనుక యుడికిపోవుచున్నది.

మీరా: [దీనము] అయ్యో! నేనేమిసేయుదును? నాదురదృష్టమువలన నామాటలలో మీకు విపరీతములు తోచుచుండును. నేను విన్నసంగతి యంటిని?

రాజా: అవునవును! విన్నసంగతి యంటిని. అంతఃపురమున నీకు వాని ప్రసంగములతో స్పృహపోవుచుండెనా? వెడలిపోమ్మ, నామనము సంక్షుబ్ధమైనది.

మీరా: [కన్నీరు నించుచు] మీకింక మనోవేదన కలిగించు నేనుండియేమి ఉండకయేమి? శ్రీకృష్ణ, ఆపద్బంధివా, నన్ను నీడకు చేర్చికొమ్మ.

[నిష్క్రమించును.]

రాజా: ఎంతకాల మీయింటిలోనిపోయి?—హృదయములోని కొలిమి?—నాసతి నావిరోధికి వణ్ణాసివచ్చుట?—రహస్యమైన యశుకు లేక ఆతుచ్ఛని జనక మహర్షి తో సరిపోల్చుట, ఆకాంత ధిక్కారము హృదయ శల్యమువలె ఏడించుచున్నది. మన కింక శాంతిలేదు. మీరా, మన యిద్దరిలో నెవ్వరైన నొకరు చావవలయును.

[నేపథ్యమున] చేటికి: ఇద్దరున్నా.

రాజా: ఏమి యాయుషప్రసాదం? ఎవరక్కడ?

చేటికి: [ప్రవేశించి] రాసురాలిని వాసంతికును. రాణిగారూ సుశీలా యెక్కడికి పోయారని గోస్వాములవారడిగారు. ఇద్దరున్నా యిప్పుడే దేవాలయం తట్టుకు పోయారని చెప్పేసరికి దేవరవారు హెచ్చరించుకొన్నారు.

రాజా: మరల ఆయుర్మాదిని దేవాలయమునకు పోయెనా? ఈ గోస్వాములు మహిషస్వాములు మాసంపారమిట్లు వల్లకాదుచేసిరి. ఏడియాసన్యాసి?

[తొందరగా నిష్క్రమించును.]

చేటిక: ఓయమ్మా. ఇంకేముంది — [అంటూ నిష్క్రమించును.]

[లేజబాటును]

స్థలము ర : ఉదయపురము.

[పాంథశాల. కొందఱు యాత్రీకులు కునికిపాట్లు పడుచుందురు, కొందఱు నిద్రించుచుందురు. ఒక ముసలియవ్వ కాళ్ళుచాపుకొని కూర్చుండి మేలుకొలుపులు పాడుచుండును. ఈసందడికి వెంకటదాసు ముందుగాలేచును.]

మొకటదాసు: ఏచుండోయ్, గోకులదానూ, లెగండి, లెగండి, ఎంత మొద్దునిద్రయ్యా మీకు! పొద్దున్నే ప్రయాణమంటే నాకు కాతంతా నిద్రపట్టదు. ఏచుండోయ్, బృందావనానికి పోయ్యేబండ్లు కదిలిపోతున్నాయి; ఈసమయం తప్పితే మనకింకా మంచి చారితోడుదొరకదు. లెగండయ్యా లెగండి.

[ఒక ఫకీరు ఈ కేకలకు నిద్రమేల్కొనును.]

ఫకీరు: అయి! ఏకోకారే తెలంగిముసాఫీర్, రాత్రివాంతా దివానా మాదిరి పుకార్ శస్తాడ్! ఈ వాడాల్లాడీ పే నూకి హొక్క ఛనంకూడా నీంద్ వుండిలేను. హొక్తుముసాఫీర్ చస్తాడ్ హరిబోలో హరిబోలో శస్తాడ్, ఇంకా హొక్తు దైరాగీవస్తాడ్ జయసీతారాం బోస్తాడ్. తుత్తెరీ గద్బడా సాం ద్యాలోగ్. [కోపముతో జోలె గొండి జవురుకొని పోవును.]

వెంకటదాసు: నీ కేలొయి! పక్కరి, కీసరపాసన వంటావు, కిత్తైపుచ్చుకోని నీబాబ్బ బద్దలు చెయ్యనా యేంటి.

[ఇంతలో యిద్దరు యాత్రికులు తూగుకన్నులతో లేచి కూర్చుండి “ పట్టుకో పోనియ్యవద్దు, దొంగలు, దొంగలు ” అని అరితురు.]

వెంకట: ఏంటి ఆ వెట్టి కలవరింపు! పట్టుకోవడమేంటి!

యాత్రికుడు: నీవు మఱి బాబ్బ బద్దలుకొట్టమన్నది దొంగల్ని కాదా?

వెంకట: (పకాయించి నవ్వును.)

[ఈ సందడికి యాత్రికులందఱు లేచి మూలగా ముల్లె సవరించుకొందురు. ఇంతలో అగ్గురు తాళసేనులు హిందూ యాత్రికుల వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

అగ్గురు: వారు చెప్పిన హింభకాల యిదియే కాబోలు.

తాళసేన: ఈ రాత్రి మనమిచ్చట శ్రీనిధునిది వేగుకామున లేచి శృంగమండిరమునకు పోవచ్చును.

అగ్న్య: అట్లేకానిమ్ము.

తాత్: అయ్యో! మీరీ వట్టికేల యెట్లు నిశ్రింతురు?

[మూటలోని గుడ్డనుతీసి పడక వేయును]

అగ్న్య: [పడకనై కూర్చుండి] అహో! యీపాంధశాల యెంత గభీర సత్యమును బోధించుచున్నది. ఉచ్రుఖయ్యాయు రుదాయని తలంపునకు తెచ్చుచున్నది:

అంతములేని యీభవనమంత పురాతన పాంధశాల, విశ్రాంతి గృహంబు; నందు నిరుసంజలు రంగులవాకిళ్లు; ధరాక్రాంతులు పాదుపాలు, బహరాం జమిషీదులు వేసవేలుగాఁ గొంత సుఖించి పోయిరెటకొ పెటవారికిఁ జోటాసంగుచున్.

ఇదిట; నున్నంతవఱకు మనదనియెడి భ్రాంతి. తరువాత సుక్ష్మతదృక్పథములు తిప్ప వేటొందు మనల నింటిరాదు. ఇట్లయ్యును జీవితాశ సహజముగ నుండుట వింతగదా!

తాత్: భగవంతుడు భ్రాంతియనెడు పుష్పహాగముచే వివిధంపారమును బంధించి యున్నాఁడు.

అగ్న్య: కావుననే బంధము గూడ ప్రియపైనది.

[పాంధశాలలోని యాత్రికులు నెడలుచుందురు]

వెంకట: [తాత్ సేకతట్టుతిరిగి] ఏమండోయ్, మీరింక సుఖంగా పండుకోవచ్చును. మేము వెళ్ళుతున్నాం.

తాత్: అయ్యో, మీరేదెళ్ళును?

వెంక: [స్వగతము] తిప్పాదియ్యా, బాగా డాబుసరిగా చెబుతాను. [ప్రకాశము] నేనా? అంధుణ్ణి.

తా: చాలామూలము యాత్రచేసినారు.

వెంక: అయ్యో! మాదుగద్యప్తం యిక్కడికి గూడా తిరుము కొచ్చిందండి. ఆపరమభక్తురాలిని మీరాబాయమ్మగారిని దగ్గునంచేసుకొని ఆమె కృష్ణమందిరంలో పాడుతుంటే విని మా పాపిష్టి జన్మాలు కృతార్థం చేసుకోదానికి యంతమారం ఎండనక వాననక కొండంత ఆకలి యీ పట్టుంచేరినాము.

అగ్ని: [ఆతురతతో] ఏమీ? ఆమెదర్శనము మీకు లభింపలేదా?

వెంక: మీ ఆత్మం చూస్తే మీగుకూడా ఆభిర్హురాలి దర్శనానికి వచ్చిపట్టుంది.

అగ్ని: అవును.

వెంక: అట్టి దర్శనమైతే యంత మనస్తాప మెందుకు? ఆమెకు పిచ్చిపట్టిందట! రాణాగారు ఆమెను అంతఃపురములోవుంచి చికిచ్చ చేయిస్తున్నాడట.

తా: తన యవివేకమునకు చికిచ్చ చేయించుకొనిన బాగుగ నుండేడివి.

వెంక: పిచ్చికుదిరి కృష్ణమందిరానికి వస్తుందని పది దినాలు కనిపెట్టుకొని వుండినాము. ఆమెకు దానినం పిచ్చిహెచ్చతున్నదని విని ఇక యింతదూరము వచ్చినవాళ్ళము బృందావనమైనా సేరించుకొని పోనామని బయలుదేర్చాము. మీరేమైనా వస్తారా?

అగ్ని: [ఆలోచనా నిమగ్నుడై యుండును.]

తా: మేమిప్పుడే యిచ్చుటకు వచ్చితిమి. పట్టణముచూడ నలయును.

గృ: అబ్బబ్బా, యీ వెంకటదాసుతో వేగేది కష్టంగావుంది. ఎవరడిగినా ఆంధ్రాణ్ణి ఆంధ్రాణ్ణి అని ఒకే డాబుసరిగా మాటచెబుతాడు. కార్యంమాత్రం బండిసున్న. దారిలోమనిషి కనపడ్డ పాపానికి తలవీసిగి బట్ట

కట్టేవరకు వుపన్యాసంచేస్తాడు— ఏమోయో వెంకటదానగా, బండ్లుకదలి పోతున్నాయి రావయ్యా, మాటలెట్టుకొని పెద్దదొర కొడుకులాగా నిలుచున్నావు?

వెంక: ఏమోయి, మనం దొరకొడుకులంగాక, రామరాజు పృథువు రాజ్యంచేసేవఱకు ఆంధ్రుడికుండే జబద్దస్తి పాచ్చావుకు కూడాలేదు, మన దెబ్బంటే గోల్కొండ అబ్బా అంటుంది!

గోకు: ఆ! యిట్లా యెగనిక్కినవాళ్ళే కిందపడేది. ఆ—ఇక చాలురావయ్యా పృసంగం.

వెంక: [కోపముతో] ఏమంత ఘట్టుమునిగిపోయిందా యేంట్టి? మనిషి కనబడితే మాట్లాడనియ్యవు, నీబోటి శకునాలపక్షితో కూడా వస్తే యింతేకదూ మఱి.

యాత్రీకులు: హా ద్వారకీవాసా, శ్రీకృష్ణా, జయరమాగమణి గోవిందోహరి. [మాటములై లెక్కుకొని కదలుదురు.]

అగ్ని: మనము దైవముచే వచింపబడితిమి; మందభాగ్యులము. ఆ పరమ భక్తురాలి వైరాగ్యమును ధ్యానపారవశ్యమును ఉన్మాదముగా శంకించి విషయలోలుడైన రాజా ఆమెను అంతఃపురమున బంధించి యుండవచ్చును. ఇంక మనమెట్లు దర్శింపఁగలము?

తాకో: మనలను ప్రేమించి యింతమారము ఈడ్చుకొనివచ్చిన యాహివంతుఁడు మన కేదైన సదుపాయము చూపింపకపోవునా?

అగ్ని: మిత్రమా, కోకిల పంజరమున బంధింపబడియు గానము మానదుదా?

తాకో: గానమున కప్పుడే యెక్కుడావశ్యకత. వేదనా మృదులమైన గానము మఱింత మధురమై భువనేశ్వరుని హృదయ ద్వారముకడ అతీథియై నిల్చి తలుపుదట్టగలదు.— ఇంక విశ్రమించెదము.

అగ్ని: మీరాబాయిని దర్శించువఱకు నాకెక్కడి విశ్రాంతి?

[తాకేను మూటవిప్పి అగ్గురునకు పడకపడుచును. ఇరువురును గుడ్డలు కప్పుకొని పండుకొందురు. తలారి మురళీ దాసు కట్లకట్టతోను చేతిలొందరుతోను ప్రవేశించును.]

మురళీదాసు: ఎవరు ముసాఫిర్ ఖానాలో బాటసారు? మాటా ముల్లెజాతగా తలకింగెట్టుకోండి. దొంగలు దోచుకుంటే మా జబాబు దారితేను. హుషార్. హుషార్.

[అగ్గురు తాకేనులు గుడ్డకప్పుకొని లేచిపూర్పుడుచుదురు.]

తాకే: ఆయ్యా, నీవెవ్వడవు?

మురళీ: నేను గస్తీతిరిగే తలారివాణ్ణిండి.

అగ్గు: బాటసారులను నిదురలేపుటతోడనే నీ జవాబుదారితనము తీసివట్టునుది!

మురళీ: ఎమి యెయ్యమంటా రండి బాబు? ఎవరుబాటసారు? యెవరు వేషధాన్లో కనుక్కోనేది కనాకప్పుం.

[అగ్గురు తాకేనులు చిలునవ్వుతో అర్థగర్భితముగ పరిస్పృహము చూచు కొందురు.]

మురళీ: దొంగలకూడా యాత్రీకుల్లాగా నచ్చి నెచ్చుడిగా పండు కొంటారు. అందరిని నిద్రపోనిచ్చి దొరికెవరకు చింకలోనెట్టుకోని పెద్దచుర్రుపట్టుగా వెళ్ళిపోతారు.

అగ్గు: ఆవురు! ఊకము బహువిధము.

తాకే: నీవేలేమి?

మురళీ: మురళీదాసండి.

అగ్నే: పేరు వినుటకు సాంపుగ నేయున్నది.

ముగళి: నవుకరిమాత్రం బలే గడుసుగా వుందండి. కడుపునిండా కూడులేదు. కంటినిండా నిద్రలేదు. కట్టుగుడ్డకు గూడా కరువు. ఇట్లాంటి కక్కురితి నవుకరి చేసేదానికంటె మీమాదిరి వైరాగులై “పై సీతారాం” మంటూ నాలుగిళ్ళకుపోయి నాలుగు పిడికగ్గు బియ్యం తెచ్చుకోని సుఖంగా పొట్టగడుపుకొంటూ కాలమీద కాలవేసుకోని ఏనత్రపుగడకో ఆనుకోని దొరకొడుకు ఎట్లాండి వాడ్రా అనుకొంటూ కాలచ్చేసంచెయ్యడమే మేలుగా తోస్తుందినాబుద్ధికి. మారాజులకూడా సోమారిపోతున్న ఆదరిస్తారు. మాబోటి కష్టపడేవాళ్ళకు కూడులేదు యీ కాలంలో. మావూళ్ళోవుండే రామాంజయ్యగారు సొన్నన్నే మొగాన యెంటికపోసంత సంతా కూడాలేకుండా నామాలు పెట్టుకోని గుమ్మడికాయతపిలె నెత్తిన పెట్టుకోని అచ్చాపాత్రకొస్తాడు. సాయంత్రం పూలవండలమ్మతాడు. నెలకి రెండు మోరీల అచ్చాపాత్రబియ్యం అమ్ముతాడు. సారాయంగడికి దినమ్మా తప్పదు. చుట్ల పెళ్ళానికి బంగారు మురుగులు రాళ్ళకమ్మలు చెయ్యించాడు ఇదంతా అచ్చాపాత్రడబ్బె! ఇంక నేను నెలపాడుగుతూ నవకరిచేస్తే కల్లు తాక్కుండా చిగబట్టుకోని వుంటుంటే పెళ్ళాం బిడ్డలకు దినానికి రెండు పూటలు కూడుదొరికేది కనాకన్నం. నా పెళ్ళాంగూడా బిచ్చమెత్తి మురుగులు చేయించిపెట్టచుని దినమ్మా తగువు. నాకు అదే తేలిగ్గా వుందిబాబు.

అగ్నే: దానము దుర్వినియోగమగుటయేతప్ప, బిచ్చమెత్తుటవలన బీదతనము పోదు, ఎంతటివానికైనను కాలుసేతులు చక్కగానుండు సంతవ జకు యాచించుట నీచము.

ముగళి: కడుపునకు చాలీచాలని నవుకరి అంతకంటె నీచంగా తోస్తుందండి. యాత్రీకువచ్చిన పల్లెటూరివాండ్లు అదిలించి బెదిలించి, కొంచెము డాబుసరి మణుసులను యాచించి బేడా పాతికా సంపాదించుకోని కాలం గడుపుతూ వుండినాను. ఇప్పుడు మాకూళ్లో రాయిపడిందండబాబు.

అగ్ని: ఏమీ?

ముర: రాణిగారి వల్లనే యీపట్నం యాత్రాస్థలమైంది. ఆ తల్లికి పిచ్చిపట్టి అంతస్వరములోనే చెరవెట్టినప్పటినుంచి యాత్రాకులందరు మెల్లంగా సభ్యుకొంటున్నారు. మాకొక్క దమ్మిడీ యిచ్చేవాళ్లు కూడా కనబడరు.

తాత: ఈ పిచ్చికథను సామాన్య జనులందరు నమ్మి చున్నట్లే యున్నది— ఈయూరిలో విశేషము లేవిస్తాయనిగలవా?

ముర: రాణిగారికి పిచ్చిపట్టిందొక నెర్ల పిశేసం. అబద్ధిన్న నెర్లు కోని గుట్టుగా కాపరంచేస్తుండే సంస్కృతు మతాలు వైరాగ్యాలు నేర్పించి కుటుంబాల్లో కలహాలుపెట్టి గురువుల్ని సన్నాసుల్ని రాజ్యంలోనుండి యెళ్ళగొడ్తారని మొన్నభోరగారు పట్టుమంతా తుడుమెయ్యించారు. ఈది బళ్ళల్లో యేమి తెలియని పల్లకాయలికి యేలాంటి మతాలు మాయమాటలు చెప్పకూడదని యందుకు గప్పివట్లయితే వురిసిచ్చని చాటించారు. వూరింతా కూడుడికినట్లు వుడికిపోతుంది. గురువులంతా నాక కట్టుగట్ట సీసువుల్ని సీసువురాండ్రని యంగనొల్తున్నారు.

తాత: అయితే మీ యూరిలో చాలావిశేషములు గలవు.

ముర: ఇంకా వకటండీ—ఆ—మరేం? లిస్తే—మీకేమైనా పిచ్చికి వైయద్దం తెలుసునాండీ? అట్లయితే దివాణంలో కొంచెం సుబాషం ముట్టండి. గోసాయిచిట్కాలంటే అందరు నమ్ముతారు.

అగ్ని: రాణిగారి పిచ్చి కుదుర్చుటకా?

ముర: అవునండీ.

తాత: సంసారపు వైద్యులరేరా ?

ముర: ఎందుకులేరు! వుండాడు కంహోశీరావు. ఆయన రాజగోరిని మూక దణ్ణంపెట్టి ఈరోగానికి నాకు మందుతెలియదని వెళ్ళిపోయాడంట !

అగ్ని: ఆతడు వివేకి.

తాకో: అంతఃపురములోనికి ఇతరులను రానిచ్చెదరా ?

ముర: ఆ—వైద్యుగ్గులైతే రావచ్చును. అంతఃపురాధికారి బలవంత రావుగారి వుత్తరువు తీసుకొని రాణమ్మగారికి వైద్యం చేయవచ్చును. కుడిరితే మీకు బలే పేరుంటుంది. వూళ్ళోవాళ్ళందరూ మిమ్మల్నే పిలస్తారు.

అగ్బు: [చిలునవ్వుతో] మీయూరి వారికిందఱకు ఇట్టి పిచ్చియే పట్టి యున్నదాయేమి ?

ముర: కాదండీ. ముందుగా రాణోరి నగళ్ళల్లా పేరు తెచ్చుకొంటే ఆయనక యాడబట్టినా చెల్లాకె.

తాకో: మేము రాణిగారియొద్దకు పోవలసియున్న రాణాగారివద్దకు పోవలసిన యవసరములేదా ?

ముర: ఇదంతా బలవంతరావుగారిమీదనే వదలి పెట్టెడిన లాగుంది. పెరిబువుగా రిప్పుడు కొలువుకచ్చేరిలోకి రావటంలేదు. దొరగారు ముందటిమాదిరి కాదు. [నలుపుక్కులుచూచి రహస్యము చెప్పవనివలె నటించి] ఎవ్వరూ ఏమీ అనుకోడానికి కూడా జంకుతారు. బంగారమంటి దొర యీలాట పోయాడని పెద్దాచిన్నా అందరూ అనుకొంటున్నారు [దుప్పటిమడచి కిందవేసికొని కూర్చుండి] అయ్యా, చలిపుస్తావుంది. మీదకగ చిల్మివుంటే వొక్క దమ్మిస్తారా ?

అగ్బు. మేము బైరాగులముకాము. బంగి త్రాగము. ఇదిగో! యిటు రమ్మ, నీవు చాలామంచి వాడవుగా నున్నావు. ఈసారి తీసికొనుము.

ముర: [లేచి సంతోషముతో చేయిచాపి] పైశెయ్యండి బాబు, మీపేరు చెప్పుకోని పిల్లపినుగు పెండుదినాలు కమ్మంగా కాగంగా కడుపు నిండా గెంజితాగుతాము. నేను కల్లండికి పోనేపోనండి.

[రూక తీసికొనును]

తాకో: [మెల్లంగా] రేపటి వన యెత్తుడకు అవలంబము వొజ్జకినది

అగ్బు: అంతయు వైచేచ్ఛ. [గుడ్డకప్పుకొని పరుండును]

ముగ: [రూకను చేతిలాందరు వెలుగున చూచుకొని] అబ్బో!
ఇదియే గాదునో! మోరియ్య! ఇచ్చానక్కంచేనే ప్రరాగుల్ని నేను పట్టబడ్డ
రిగినాక ఎప్పుడూ చూశ్శేగు. [మరల లాందరు వెలుగున చూచుకొని]
అబ్బో! యీ మోరియ్య గిన్నెలో సారాయిలాగ చక్క చక్క మెరుస్తుంది.

[అటునిటు పరికిమించుచు]

గేయము— బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్లు శెదిరీపోతుంది.
కనబడని దేవుడు గరవావాహనుడు
పెళ్ళెత్తుడై వంటు బంగారుమోరి;
పిళినారివాడింట పెరిగే నంటుంది
మాబోటివారిండ్ల మారిపోతుంది;
పెళ్ళాన్ని సూపిస్తే ప్రియమాడుతుంది
పిలిశి ముద్దెట్టి నా వలపించుతుంది.

దాని తస్సానియ్య, దానికి నూపించనే నూపించను.

సారాయమ్మేబాబు సల్లగావుంటే
నవుకరిక శెలవిచ్చి నవ్వుకొంటాను;
బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్లు శెదిరీపోతుంది.

[నిష్క్రమించును]

[తేజాబును.]

[మీరాబాయి ధ్యాననిమగ్నయై యుండును.
తెరియై త్తబడును. సుశీల మందుగిన్నెతో ప్రవేశించును.]

సుశీల: రాణిగారూ, ఈమందు కొంచెం పుచ్చుకోండి. ఈసారం కడుపులోకి పొయ్యేసరికే పీచ్చి నుదురుతుందట.

మీర: [పలుకదు]

సుశీ: ఈమెపిచ్చి మందూమాకులతో కుదిరేలాగులేదు. మూడు దినాలు నుంచీ అన్నం నీళ్లు అంటకుండా ద్యాన్నించుకొంటూ, పాడుకొంటూ, నవ్వుకొంటూ మనలోకంలోనే లేదు. మా లలితకు జన్మిగుణం తగిలి నప్పుడు ఈలాగే వుణ్ణింది. ఇట్టాంటి రోగాలు కట్టెతోగూడా పోవాల్సిందే— అయ్యగారూ, కొంచెయినా యీమందు తాగండి.

మీర: [ధ్యాన నిమగ్నయై పలుకదు.]

సుశీ: మందంతా తాగేకొదని బలవంతరావుగారితో చెబుతాను. [ఒకప్రక్కకువచ్చి మందు క్రింద పాత్రలోని మెల్లంగా స్తంభమున కాను కొని తూగుచుండును.]

మీర: [మెలమెల్లగఁ గనులెత్తి] శ్రీకృష్ణా, రాధామనోవల్లభా, దీవావనదీక్షా పరతంత్రా, నన్నేల యీనిర్బంధమున నుంచితివి? నేనేమి యపరాధ మొనరించితిని? నీమందిరమునకు వచ్చి నీదివ్యసుందరమూర్తిని నేమి ప నీయక నాభర్త నన్నీ యంతఃపురమున బంధించియుండుట నీకు సమ్యక్త మేనా?— తమ సర్వస్వమును నీపాదములకు సర్పించిన పల్లెటూరి గొల్ల పడుచుల వైతిము నల్లాటవెట్టుట కలవాటుపడిన నీకు నన్ను పేక్షనేయుట యొకవింతయా!—ఓభక్తవత్సలా, యజ్ఞానముచే నీగదుర్దేశమును తెలిసికొన

లేక నిండిచితిని. సుదేహించితిని. విషయవాంఛా మలీమసములైన గోప కల హృదయములను విరహాగ్ని బాష్పాలందు పరిశుద్ధము గావించి, వారికి నిర్వాణసామ్రాజ్యము నొసంగితిని. నీదాసురాలను నన్నుగూడ నన్ను పరిశుద్ధము చేయుటకు ఈ యుపాయము పన్నితివి కాబోలు! “ సకలాంతర్యామి నైన నన్ను ఈ యజ్ఞానవలీ యెఱుంగలేక మండిరము మంసిమని భ్రమపడుచున్నది. దీనికి చిక్కని గుణపాఠము నేర్పించెద”నని యంచి, వాని బంధ నము విధించియుండువు. ఆపత్నిరంపవలు మహోపకార గర్భితము లను గర్భిర సత్యమును నేడు ప్రహించితిని. కృష్ణా, నీకరుణ అసంతము! అసంతము!

[ధ్యాననిష్క్రమియగును.]

[వాసంతిక ప్రవేశించును.]

వాసంతిక: సుశీలా, యెక్కడ?

సుశీ: [తూర్పు దుండె యెల్కిపడిలేచును] మల్ల మందులెన్నావా? అమ్మగారు వొక్కచుక్క పోకుండా మందంతా తాగేశారు.

వాసం: దొరసానమ్మగారు ఆ అవస్థలో వుంటే నీవు నిమ్మళంగా నిద్రపోతున్నావా?

సుశీ: నీవొక్కదానివే బయటకులతో నకకరి చేసేదానివిన్నీ తిక్కిన వాళ్ళందరూ కూలికి పనిచేసేవారు. ఎందుకీ పనికూర్చిన బడాయి? వచ్చినపని చూచుకొని పోరాదూ.

వాసం: సుశీలమ్మగారూ, బుద్ధి, బుద్ధి. [చెంపలువేసుకొనును] రాణిగారిక్కణ్ణువుందో కనుక్కొని రమ్మన్నారు బలవంతురావుగారు. మండు తాగిన వెనుక నెమ్మదిగా పడుకుందోలేదో కూడా అడిగి రమ్మన్నారు.

సుశీ: బుద్ధితో అట్లా అడుగు చెబుతాను.—మునుపటికంటె మైదు ర్దుకారేమి కనిపించలేదు. ఇంకా కాళ్ళముక్కు పీక్కునే నిలికిరారేదు.

తనలో తానే ముగ్ధులకుంటుంది. ఇప్పుడే కన్నుమూల్చింది. ఇంతవఱకు నేను విసురుతున్నే వుణ్యాను—కానీ, యీసంగతంతా నేనుపోయి బలవంత రావుగారితో విన్నవిస్తాను. అంతదాకా రాణిగారి దగ్గర వుంటావుమా?

వాసం: ఆ మాటలు చెప్పడానికి యెవరితెలివైనా యెరవుతెచ్చుకోవాలన్న యేంటి? [నిష్క్రమించును.]

సుశీ: ఇది బహుచమత్కారి తొత్తుకూతురు. మఱిచిపోయేనా మోసపోతుందంటే మోసపోదు. రేయింబవుర్యు నన్నే పడిచావమంటుంది.

మీర: [ఉక్కిపడిలేచి బయలుచూచుచు] హృదయేశ్వరా, యింతలో నా కాగిలి విడిపించుకొని యెటుపోయితివి? ఎచ్చటికేగితివి? ఈదీను రాలిని వంచించుటకు నీకు మనసెట్లు పుట్టెను? ఒక్కస్థలమున నుండువని నిగ్గయములేని నిన్ను నే నెక్కడయని వెదకుదును?

ఉందువో మకానిజనోత్ఫుల్ల హృదయాబ్జ
కర్ణికా నాట్య రంగములయందు?

ఉందువో శాంత రసోజ్జ్వల మూర్తివై
క్షీరాబ్ధిలో మృదుశేషశయ్య?

ఉందువో దీనావనోద్యోగ రతుడవై
తలపోత కంచెడు దవ్వనందు?

ఉందువో నిర్వాణయోగ సంధాయివై
రాస లీలా భోగరాజ్యమందు?

ఇంక నెచ్చోట నుందువో యెవరికెఱుక?

సృష్టినాటక సూత్రధారివి! నిరంత

ప్రకృతి కేళీ వినోద హర్షంబు కొఱకు

బొమ్మరిలు గట్టి తుడిపెదు మొదలునెడక.

లోకేశ్వరా, ఎందుకీ లీలావిలాసము? నీదివ్యయంత్ర సౌందర్యము నీ యనంత ప్రకృతి ద్వంద్వమునఁ ప్రతిఫలింపఁజేసి నిన్నునీవు చూచుకొనుట కా? [బయలుచూచి కృమకృమముగ ధ్యాననిమగ్న యగును.]

సుశీ: ఈయమ్మగారి మాటలూ మందలింపులూ నాకు సంస్కృతం గావుండి—నిన్నటిరాత్రంతా కునికిపాటైనారేక యీమెతోటి మేల్కొని ఆవస్థపడ్డాను. కొంచమట్ట కన్ను మాలస్తాను. ఆ ముదనస్వపు వాసంతికతో నాకు ఆర్తపోరయింది. [వైటచెంగు పటమగొనియుండు మూలఁ పగుండును]

మీద: నన్నేల ఇంకను నీయొద్దికి చేర్చుకొనవు? దవాగ్ని మధ్య మున పరితపించుచున్న యీ కుచంగిని కాపాడుటకు నీకింకను దయ గలుగలేదా? నీకింతమున వేయుటకై కట్టని పొగవట్టండ నాయంబలిపుటమున కమలి పోయినది. ఇంకను నీవుగావేమి? నేను పంపుచుండిన బాష్పగుంతుకలు నిన్నింకను చేరలేదా? నా విన్నపమును గొనిపోయిన బలకలు దారిలో నేమైన నాలసించినవా? లేక నీవే యుపేక్షించితివా?

ధూళి గప్పిన యీజీర్ణ చేలఁదాల్చి
గఱిక పువ్వులు కొప్పులోఁ దుఱిమి, ముసుగు
టంబరంబును రాణివాసంబు నీడి
దుమ్ము గర్జియ నెక్కితిఁ దుదకు నాథ!

ఇంక జైసను నీచరణదాసినగుటకు తగనా? పూర్వ మా దక్కిణిని గొని పోయినట్లు నన్నేల గొనిపోవు? రాధామనోవల్లభా, నీవు రాధకాంగిటిలో చిక్కియున్నావు. లేకయున్న నీవేల మఱికువు, రాధా? నీవు ధన్యవు—
ధన్యవు— [ధ్యాన నిమగ్నయగును.]

సుశీ: [మేల్కొని కూర్చుండి వైటచెంగుతో విసరకొనుచు] అబ్బా! యీ హడావుడిలో నిద్రపట్టడంగూడనా. [ఆవులించి, తూగి,

కొంచెము జరిగి పండుకొనును.]

మీరా: [ఉల్కిపడితేచీ అటునిటుచూచుచు] ఇంతలో నెక్కడ
మాయమైతివి? — నాయొద్దనే కూర్చుండి నన్ను ముద్దడుచుంటివే. నీ త్రి
జగన్మోహన స్వరూపము నొక్కక్షణమాత్రము నాకన్నులకు కనిపించి యా
సందపారవశ్యమున నే నొడలు నుఱచియుండ మోసముచేసి తారిపోయితివా?
నీకందఁగో ప్రాణవల్లభలు గలరు. వారిని వదలి నీవొక్క క్షణమైన సహిం
పనోపవు. ఈరాధతో నీకేమిపని? — నేను సౌందర్యవతినిగాను. భాగ్యవతిని
గాను — కులీననూగాను — కృష్ణా, నీకిట్టి భేదబుద్ధియుం గలదా? అకుజ
యెట్టి యందకత్తె? ఆ విమరుఁడెంతటి భాగ్యవంతుఁడు? ఎట్టికులీనఁడు? అట్టి
యవ్యాజ కృపాకటాక్షము నాయెడల యేల యజ్ఞగించితివి? — మోస
గాఁడా, పొమ్ము, పొమ్ము. నీవు మరల అర్ధరాత్రిమున వచ్చి నాతలుపుతెట్టి
నన్ను బ్రతిమాలుకొన్నను నేను లోఁబడను. అలుకవూని నిన్ను వెనుకకు
మరలించెదను. చెలులారా, ఒకవేళ నేను మెత్తందన మూనినను మీరు
గట్టిరనముబూని నాకు సహాయపడవలయును. — ఇనీ! నేనెంత మద్దరాలను?
పదియాయేల గోపికలకు జీవితేశ్వరుఁడైన మన్మథజనకుని ఈచీనురాలి
అలుకయేమిసేయును? కేదవారలకోపము నెదవులుదాఁటదు. దాఁక్షిణను
నవ్వులచేటు. — హృదయేశ్వరా, నా కా యభిమానము నుమ్మగుమాగమైనది.
నేను నీసాక్షును. ఆస్వతంత్రును. రిలవై పెట్టుకొన్నను కాలిక్రింద వైచి
న్నను నాకిచ్చమె. — నాకిచ్చమనునది యెక్కడిది? అంతయు నీయిచ్చమె.
నన్నేల ప్రాద్దుపాడువున నే నీతోడ యమునా తీరమునకు కొనిపోవు? గొల్ల
పడుచునకు రాణివాసమెక్కడిది? ఇరువురముఁ గోడుతోడుగఁ బసుల మేపు
కొనుచుందుముగాదా!

నీ వెండలోఁ జెట్లనీడలఁ బన్నుండి

పసుల మేపఁగ నన్నుఁబంపరాదొ;

చలిది చిక్కఁబుల సడలించి యన్నఁబుల
 బెట్ట వేయని పేర్కి బిలువరాదో,
 అలసితి నొక్కంత తలిరువీవన వీవు
 పేరేయనీ, యని యాజ్ఞ వెట్టరాదో;
 మనసయ్యె భువన మోహనగాన మొసరింప
 మురళి యిమ్మని చూడ్కి నెఱపరాదో;
 తలిరుక్కాకులు పూవులు దండగట్టి
 మెడను గీలింపుమా యని నుడువరాదో;
 అట్టి యుపచారిముల కే నన్నగ నైన
 నిష్టముండిన రీతి నన్నేలరాదో!

[ధ్యానస్మృత్యగును]

[అగ్నిరు తాకేనులు నైద్యుల వేషముతో ప్రవేశింతురు]

అగ్నిరు, తాకేనులు: ఓహో, చాణకాసులము. [దండము నెక్కి
 దురు.]

విారా: [ఆనంద పారవశ్యమున నుండును]

తాకే: దిగ్భవమాత్రముననే ధన్యులము.

అగ్ని: గానమువిన్న నేమి యగుదుమో!

విారా: ఎందఁడనా, దివ్యసుందరీశ్వరా, నీచంద్ర సుకుమార కు
 మారుని ఆకొండ తిప్పలలో ఆ యరణ్యములలో పసుల గాచుటకు ఆ యశో
 దాదేవి యెట్లుపంపెను? ఆనందుఁ డెట్టియ్యకొనెను? తలిదండ్రుల హృదయ
 ము లింత కఠినముగ నుండునా?

పగలెల్ల సూర్యాతపంబునఁ దిరుగంగ
 ముడుకవాతిన నీదు మోముఁగాంచి;
 సజలమేఘశ్యామ సంకాశదేహంబు
 గోరజ చ్చన్నమా తీరుగాంచి;
 లలిత పల్లవ కోమలములైన వ్రేళ్ళులు.
 కణ్ణ రాపిడి కాయ గాయఁగాంచి;
 వ్రజభామినీ మనః పథముల విహరించు
 పదములు ముగ్ధ పాల్వడుటఁగాంచి;
 వేడినిట్టార్పు విడతు; నావిధిని దూరు
 కొందు; హృదయంబు వీలిలిపోఁ గుండుచుందు;
 నీచరణదాసిని రాధను నేనులేనె,
 యంతకష్టంబు నీకేల యాత్మపాల?

అగ్ని: ఈ పరమభక్తురాలికి రాధాత్వము సిగ్గుచిటది.

వీర: కృష్ణా, రేపటినుండియు శేనే యాల మేపఁబోయెదను.

నీ వా యరణ్యమునకు రావలదు. నాకు వాదోడుగానుండుటకు నీపిల్లనగ్రోవి నిమ్మ. నీవెదవి కంజిగురులంటిన వివరమునందె నా వాతెఱనాన్ని నీమధు రాధర గసస్పర్శ ననుభవించెదను.

తా: [మెల్లగా కనుతొప్పలువాల్చుచు] గానసారవశ్యముచేత కన్నులు మూతవడుచున్నవి.

అగ్ని: కన్నులు మూతవడుచుండఁగనె ఇంతకు ముందెన్నడును ఎఱిగియుండని హృదయద్వార మొకటి తెఱవబడినది.

తా: దాని లాభపుచెవికొఱకె మనమింత దూరము వచ్చితిమి.

ఏమి యీగాన విశేషము !

అగ్బ: కావుననే లోకప్రియమైనది.

తా: అట్లే, మమ్మొక్కమాటు కరుణింపుము. మేము కృతార్థులమయ్యెదము.

సుశీ: [కన్నులుపులుముకొనుచు లేచి కూర్చుండి] మల్లీ వైష్ణుగులాచ్చినాచె! రోగ మొక దోష మందొక దోష.

మీరా: [ఉద్విగ్ధుడైతేచును]

[అగ్బరు తాకసేనులు లేశురు]

మీరా: ఆ!—మనోహరనా, వచ్చితివా? నన్నుగొనిపొమ్ము. ఎంత కాలము నీకయి వేచియుంటిని?

సుశీల: ఇక్కడనుంచి కొనిపొమ్మని వేడుకొంటుంది దొరికానమ్మ.
[కూర్చుండి తూగును.]

మీరా: [అగ్బరు తాకసేనుల తట్టుతీరిగి ఇద్దరు శ్రీకృష్ణులు!
[సుశీలవంకచూచి] ఇంకొక శ్రీకృష్ణుడ. [నలువంకలుచూచి] తోటాను తోట్ల శ్రీకృష్ణులు! ఇందులో నాప్రాణేశ్వరుడైన యశోదానందనుడేడి?

అగ్బ: ఈ భక్తురాలికి లోకమంతయు శ్రీకృష్ణమయముగ నున్నది. అమ్మ, ఆ కృష్ణుని మాకు చూపించి ముమ్మలను చివ పిముక్తులను గావింపుము.

మీరా: జగన్మోహనా, నీవు నాలో చెడలాట మాడుచున్నావా? నీవు నిన్నెఱుంగువా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవుగావా?

అగ్బ: ఈమె కీసమయమున సహలోక్త్యాన మంతరించింది. రాధయే తానను విశ్వాసమున శ్రీకృష్ణ విశ్లేషము సహింపనోపక యార్తదేందుచున్నది. మనవిష్ణు డీమెలో సంభాషింపలేము. దర్శనముచే పవిత్రులమైతిమి. గానముచే హృదయము నిర్మలమయ్యెను. ఇంక మరలుదము.

తాక: 'నీవు నిన్నెఱుగవా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవుగావా?' యను వాక్యముతో మనకు చిరంతన సత్యమును బోధించినది.

సుశీ: [కినులెత్తి] అబ్బో! మరల దోమరాటుకూడా యెక్కువైంది. [వైటలో విసరుకొనుచు] కిన్నె మూయనీయ వీ పాపిష్టిదోమలు— అయ్యా, యేమైనా మందిచ్చిపోతున్నారా? కుప్పెకట్టయితే మఱొక్క సుట్టు యెక్కువగా సాదియ్యండి. కాస్త యిచ్చాపత్తెం పెట్టండి. సాపం! మారాణిగారు ఇప్పటికే సన్నగిల్లి పోయారు.

అబ్బ: ఆమెపిచ్చికి ఆమెయెద్దనే మంచుగలదు. దానిని మేము గూడ కొంచెము గ్రహించితమి.

సుశీ: [స్వగతిము] వీళ్ళకుగూడా పిచ్చిపట్టిందాయేంటి! ఈపిచ్చి అంటున్నమాట అందరినీ తగులుకొనేటట్టుంది. ఈ గాలితగిలి నాకూగూడ పిచ్చిపట్టిందోయేమో అర్థముచూచుకోని వస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

అబ్బ: ఈదాసీ మనల ననుమానించి యుండదుకదా.

తాక: అది తూగుబోతు.

అబ్బ: అట్టి ఈగురుకిట్నమును గ్రహింపుము. ఈ హోరమును శ్రీ కృష్ణునకు స్వయంవర హోరముగ సమర్పింపుము.

[మీరాబాయి అంజలితో హోరమును విడచును.]

తాక: ఈబీదకట్నమునుగూడ పంపింపుము.

[పూవులదిండను దోసిట విడచును.]

[దండముపెట్టి యిరువురు నిష్క్రమింతురు. ధ్యాన నిమగ్నయైయున్న మీరాబాయి చేతిలోనుండి హోరము క్రిందికి జాతీపడును.]

సుశీ: [ప్రవేశించి] అర్థములో చూచుకొంటే మందరి మోఖం

లానేవుంది. నాకేం పిచ్చిపట్టలేదు — వైద్యులు మందైనా యియ్యకుండా వెళ్ళిపోయారే.— [హారమును చూచి ఆశ్చర్యముతో] ఆ! యిదేంటి చుక్కల దండలాగా మెరుస్తుంది. [నలుప్రక్కలు పరికించి] ఇక్కడ యవ్వ రూలేరు. రాణిగారు కన్నుమార్చివున్నారు. [హారమును తీసికొని] వైద్యులు చూచివుంటే తప్పుసివుండేవాళ్ళే. దీన్ని దొంగిలిస్తే దేవుడుకూడా కనుక్కోలేడు.

[అటునిటుచూచి జీవికలో దోపుకొనును]

మీరా: [మెల్లగా కనులెత్తి] ప్రాణవల్లభా, యీవిరహాని నీవు పరిత్యజించితివి. ఇంక నే జీవించియుండలేను. ప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందును. ఈ హత్యాపాతకము నిన్నుదప్పక చుట్టుకొనును. [తన్నజూచుకొని యల్కిపడిలేచి] హా! ఇదియేమివింత! నేనే కృష్ణుడను! — మా కిరువురకు నభేద ప్రతిపత్తి గలిగినది! — ఈ చరాచర భూతస్పృష్యయంతయు నేనే! — నేను లేనిదియు నేను కానిదియు నొక్కటియైన కనబడదు! అంతయు నేనే — నేనే — నేనే — నేనే — నేనే.....

[మూర్ఛిల్లును; సుశీల ఆనుకొని పట్టుకొనును]

[తొలఱును.]

స్థలము ౬ : రాణిగారి అలంకార మందిరము.

[తెర యెత్తబడునప్పటికి సుశీల అచ్చట సామానులు సరదుచుండును]

సుశీల: అదుప్టం గోడమీది పిల్లి చూకినట్లు చూపుతుంది. కలలో నైనా యిట్లాంటి హారం వేసుకొనే దినం వస్తుందని నే ననుకోలేదు.

[రవికెలో దాచియున్న హారమునుతీసి కన్నులద్వారాని, మెడలో వేసి కొని అద్దముచూచుకొనుచు పాపట చిద్దకొనుచు]

దాసీయని పేరేగాని నాకుమాత్రం అంద చందాలు లేవా యేంటి ? రాణివాసంలో పుట్టేవుంటే నేనూ వొక రాణినై యుండేవాణ్నే.

[ఇంతలో వాసంతిక ప్రవేశించి, సుశీల మాటలువిని యొకప్రక్క నకిక్కియుండును.]

వాసం: ఈగదిలో యేంచేస్తుంది సుశీల? రాణిగారిని వదలిపెట్టి యిక్కడ తొరాడుతుంది. [కొంచెము వంగిచూచి] ఓహో! అందం చూచు కొని మూర్ఛపోతుంది. అమొఖం యింకా కాస్త బాగుంటే అద్దం రవికెలోనే వుండాల్సి వుంటుండేమో.

సుశీ: అందంలో రాణిగారికి చివితనిగా వున్నాను. మఱి యీ హారంవల్ల నాఅందం యిమ్మడించింది.

వాసం: [అశ్చర్యముతో] ఇదేంటి యీవిచిత్రం! ఈబుగ్గలబూచి! కడుపులో యెన్ని ఆలోచనలున్నాయి! వొక్కదెబ్బలో రాణిగారికి చివితై పోయింది! ఇంక రాణిగారివంటి మొగుడొక్కడే తక్కువ!

సుశీ: నేనిక అధికారంచేస్తే వొక్కదాసీతొత్తు కూతురుకూడా పట్టావు మాటనలేను. నా హారంచూచి నీవుచివుమని నోరుమాసుకోని పోతారు.

వాసం: ఈ దయ్యాల మంగిని చీపురుకట్టితో శివాలించ బుద్ధిస్థుం డి. దీని కెక్కడి దీ హారము: ఏ మిందయ్యడైనా యిచ్చిపోయినాడా యేం?

సుశీ: నాకు మంచికాలం వచ్చేసరికి ఆ వైద్యులు గొరసానమ్మకు హారం నజరిచ్చి పోయినారనుకుంటాను. లేకపోలే వుట్టవుడియంగా హారాలు ఆకాశం నొందచేసుకొని కిందపడతవా?

వాసం: ఆ! తెలిసింది. ఎవరో నజరిచ్చి పోయిన హారాన్ని రాణి గారు మాంద్యంలా వుండేటప్పుడు ఈ మాయలాడి తట్టేసివుంటుంది.

సుశీ: ఆవాసంతిక నా అందాన్ని చూచి మాపోపలేక గొంతుకు వ్రసివేసుకోని చస్తుంది.

వాసం: [మెటికలు విజయము] ఓసి లంబాడి, నీబ్బులుకోసి వండివేస్తే పదిమంది సిపాయిలు కడుపులు నిండుతాయి. నీయందాన్ని చూచి నేను వ్రసివేసుకోని చావాలా?

సుశీ: సరిసమానుల్లా నొకరికి కొత్తగా భాగ్యంవస్తే తక్కినవాళ్ళ కళ్ళలో కారం వర్షిస్తోంటుంది. వాళ్ళయీసు నన్నేమి చేస్తుంది? కొంచెం వోలైటేసుకోని మద్యంగాలో పనివున్నట్లు తరుగుతుంటాను, ఎక్కడా యెక్కడి దీహారమంటే రాజాగారిచ్చినారని రహస్యంగా చెబుతాను.

వాసం: [ఈమాటలు విని నవ్వునిలుపుకొనలేక పక్కన నవ్వును.]

సుశీ: [ఈల్కిపడి] ఎవరక్కడ? — వాసంతికా?

వాసం: అమ్మో దొరసానమ్మా, అట్లాంటిరాజు నానూ మొగు డైలే నేనూ రాణిగారికి చవితివై వుండునుదా!

సుశీ: [ప్రాణములు పోయినట్లు దిగాలవడును.] ఈలంకే కూ తురు అంతా విన్నది [తెప్పరిల్లి] వాసంతికా, యెంతన్నెంది నీవు వచ్చి?

వాసం: తమరు రాణిగారికి చవితీ అయ్యింది మొదలు తమరి అంద చందాన్ని చూచి వాసంతిక పురివేసుకొని చచ్చేవటకు, రాజాగారు నిన్ను మోహించి ఆ హాగం బహుమానం చేసేవటకు.

సుశీ: నే ననుకొన్నట్లే మోసపోయావు.

వాసం: అదేంటి?

సుశీ: నీవు వచ్చి వాకిటివద్ద దాంకొన్నది అప్పుడే చూచాను. నీ వేమనుకొంటావో చూస్తామని అట్లా మూగ్గాడినాను.

వాసం: [నవ్వుచు] నేనుమాత్రం నిజమనుకొన్నానా? నీవు తమాషా పట్టిస్తున్నావని నేనుకూడా నవ్వుతున్నాను.

సుశీ: నేను ఎంతాళికి అన్నమాటలు నీవు దానీలద్దర అనవద్దు. వొట్టు, వాళ్ళు ఎక్సక్లెంట్ మాటలుకూడా నిజమని యెత్తి పొడుస్తుంటారు.

వాసం: అంతేగా భాగ్యం. అట్లాగే, నాకు సనివుంది, మళ్లీ వస్తాను. [స్వగతము] ఇది నన్ను మోసంచేసినానని అనుకొంటుంది. దీన్ని మోసంచేసి కొరడా వేట్లతో నలుగు పెట్టిస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

సుశీ: పాపము, వాసంతిక నన్నొకకంట అని పెట్టేవుంటుంది. ఎట్లయినా దానికి నన్ను చూస్తే కొంచెం భయమే. [హాగముతీసి అవికెలో గోపు కొనును] శుక్రవారమునాడు తిలకుపోసుకొని రాణి గారిచ్చిన బనారసుచీర కట్టుకొని మళ్లీ యీ హాగం వేసుకొంటాను.

[తెరలో 'సుశీలా, ఇంకా యేం చేస్తున్నావు?' అని కేక విసర బడును]

సుశీ: ఇదిగో! వస్తున్నాను. రాణిగారి మందు నం. ౧౦ తే మరచి పోయాను. [నిష్క్రమించును]

స్థలము ౭ : రాణాగారి విశ్రాంతిమందిరము.

[పట్టు మెత్తలుకుట్టిన సోఫాయుండును. దానికి కుడి ప్రక్కన రెండుకుర్చీలు వేయబడియుండును. ఎడమ ప్రక్కన ఒక చిన్న టేబులుపై హుక్కాయుండును. రెండు మూడు పుస్తకములు పెట్టబడియుండును. రాణా ఆలోచనా నిను గుండయి అటునిటు పచారుచేయుచుండగా శరయ్య బడును. రాణా కుదుటపడని మనస్సుతో ఒకతూరి పుస్తకము తీసికొని పుటలుత్రిప్పి మరల బల్లపై పెట్టును. అటునిటు తిరుగును. ఒక్క గ్రుక్కెడు హుక్కాపీల్చి గొట్టమును బల్లపై పెట్టును. రాణా యిట్లు మనస్సుతోభము కనబడుచు చేష్టలు ఒకటి రెండు నిమిషములు చేయును.]

రాణా: మీ రామొక్క నడనడి విడచియరాని చిక్కుగ నెప్పుడి నది. ఇది యది యని నిర్ణయించుటకు నీలుకాకున్నది. కొండలు దిగిని మహా వేశమని చెప్పుచున్నారు. మతావేశమకూడ యొక మానసిక వ్యాధియనియే నాయుండేము. [సోఫాపై కూర్చుండును] ఔరా! నాకన్నల యగుటనే నా జీవిత మెట్లు మాలిపోయినది! శ్రేమకు విషయభూతిమగు వస్తువే ద్వేష ప్రేరకమైనయెదల— ఈ రాజ్యమే కాదు, ప్రపంచమునంతయు నేలు వానివైన శాంతిలేదు, ఆనందములేదు.— హృదయము శ్మశానము. జీవితము మరుప్రదేశము. ఇంతకన్న దుభికరమైన అంతరిక సంక్షోభము వేరొండు లేదు. [లేచి అటునిటు తిరిగి] తనకు తెలిసిన మీరా నన్ను తిరస్కరించుట

లేదు, ద్వేషించుటయులేదు. ఒకప్పుడు తాను వచించు మాటల ఫలితమును మోచింపలేనంత అమాయక నగపడును. ఆకాంత యొనరించు ప్రతికార్యమును తనకు వైస్యకమైనట్లే తోచుచుండును. ఏదియో యొక బలాత్కార శక్తి తన్ను నన్నుండి యాక్ష్వింతుకొన్నట్లు నిస్సహాయమై వర్ణించుచుండును.

[మజల సోఫాలో కూర్చుండును.]

మీరాను పరిత్యజింపజాలను, ప్రణయమంజులమైన గతజీవితస్మృతి నానంకిల్పమున కర్ణవడుచున్నది. ఎప్పటికైనను మీరాను నావంకకు త్రిప్పుకొనగలనను నమ్మకము గలదు.

[బలవంతరాపు ప్రవేశించును]

బలవంతరావు: బయము, జయము ధర్మప్రభువులకు!

రాణా: కూర్చుండుము— మీరా ఇపు డెట్లున్నది?

బల: [కూర్చుండి] నిన్నటివలెనే యున్నది. బౌద్ధ సేవనము వలన ప్రయోజనమేమియు నగపడుటలేదు. చైవానుకూలముగా నా కొక విషయము స్మృతికి వచ్చినది. భూతచికిత్సచేయించి వేయిమంది సద్బ్రాహ్మణులకు షడ్రీసోపేతముగ సంతర్పణ చేయించి, శాంతిచేసిన యడల రాణి గారికి తిప్పక బాధ్యము కునురును!

రాణా: [విసుగుచూపుచు, స్వంతము] ఇతఁడు పురాణ ఘోషాడు. ఇతని ఇప్పటి యోగ్యత వ్యాకృతమే!

బల: భేతారుని అగ్గిలోనుండి అప్పుడప్పుడు కొన్నిపిశాచములు తప్పించుకొని, భూలోకమునకువచ్చి ప్రజలను బాధపెట్టుచుండునని మంత్రశాస్త్రజేత్తులు చెప్పుదురు. అవి పట్టినప్పుడు ఆవేశమువచ్చినట్లు, పిచ్చిపట్టినట్లు ఉండేదికలదు. భట్లక శాస్త్రులవారు శాతపాడి మంత్రములలో—

రాణా: [విసుగుతో] ఇవ్—ఇక చాలింపుము! ఎంతతెలివి

తక్కువ వ్యాఖ్యానము ?

బల: [అణగిపోయి] ప్రభువులవారు మతి విషయములలో ఇంత కఠినముగా మాట్లాడడము కొంచెము— [నీళ్ళు నమలును]

రాణా: మూఢ భర్తలకు మతము కానిదేది ?

బల: పాఠశాలలో మతిప్రచారము చేయకూడదని దేవరవాని కా వించిన శాసనము ప్రజలలో కల్లోలము పుట్టించుచున్నది. పరాధిపతులు, కులగురువులు, రాజద్రోహము బోధించుచున్నట్లు వినికిడి. మొగలాయి వాళ్ళు మనమీద కత్తిగట్టియున్న యీ సమయమున మన ప్రజలలో రాజ్య ద్వేషం కలగడము మంచిపనిగాదు. ఏదో వృద్ధుడను, సంస్థాన ప్రేక్షాభిలాషిని, అనుభవశాలిని నిన్నవించుకొన్నాను. తిర్వాతి ప్రభువుల చిత్తము.

రాణా: నిజమే! దానిని నేను గమనింపకపోలేము. విశ్వసనీయుడైన నేనాధిపతికి ఖచ్చితమైన ఉత్తరువు పంపియున్నాను. ఈ మతాధికారము ప్రతిపదమునందును నాయాజ్ఞ నెరుక్కొనుచున్నది. నారాజ్యమునందు నా శాసనమే శిరసావహింపబడవలయును. ఆ రాజకము, బహురాజకము రెండును అపాయకములే! మతాచార్యుల పలుకుబడి సన్నగిల్లిననే ప్రజలలో మూఢభక్తి నశింపగలదు. లౌకిక జ్ఞానమును, జీవితమును ద్వేషించు ప్రతి మతమును మానవుని మనోవికాసమునకు అభ్యంతరమగును. ఈ సంకుచిత మతి ములను నారాజ్యమునుండి సమర్థింపవలయును.

బల: మతాధికారము చాలా శత్రుత్వములనుండి వేళ్ళు పార యున్నది.

రాణా: నేను ప్రవేశపెట్టిన విద్యాపద్ధతికి కఠినత వాదరగలగు.

బల: దేవరవారికి తెలియనిదేమున్నది? సర్వజ్ఞులు— అయినా అనుభవశాలిని. శలవు పుచ్చుకొంటాను. [లేచి కొంతకడచి] మనవి చేసుకొనవలయునని మఱచిపోతిని— ఒక చిన్న సంగతి, ప్రభువులవారికి తెలియవలసిన ముఖ్యమైన విషయముగాదు.

రాణా: ఏమది?

బల: రాణిగారికి చికిత్సచేయుటకు నిన్నటిదినమున ఎవరో యిద్దరు వైదేళిక వైద్యులు వచ్చియుండిరి. వారును వచ్చినట్లే పోయిరి. అప్పుడు రాణిగారివద్ద సుశీలయునుదాసి యుండినది. ఈనాడు అదివోయొకహాగము వేసికొని తిరుగుచున్నదని ఇంకొక దాసి వాసంతిక చెప్పెను. దానిని పిలిపించి తిని; అది ధరించుకొన్న హాగము అమూల్య వజ్రహాగముగా కనుపట్టినది.

రాణా: ఈవిషయము చిత్రముగనున్నది. దాసి ఏమి? వజ్రహాగమును ధరించుటేమి? దాని నిుకు పిలిపింపుడు.

బల: ఎవడురా అక్కడ?

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

బల: రాణిగారి వద్దదాసిని సుశీలను ఇచ్చటకుఁ దోడ్కొనిరమ్ము

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: అదాసి యెచ్చటనైన దొంగిలించి యుండునా?

బల: అది సామాన్యభాగ్యవంతులు వేసికొను హాగముగాదు. దొంగిలించియుండిన అంతఃపురముననే దొంగిలించి యుండవలయును.

[సుశీల మెడలో హాగము వేసికొని యొరవైటతో
కుల్కునడకతో ప్రవేశించును]

సుశీల: [స్వగతము] రాజుగారు నన్నెప్పుడు పిలిపించేవారుగారు. ఈదండ మహతైంవల్ల నాకేదో యద్భుతం పట్టెలాగుంది. [సిగ్గు నభివ్యుం చుచు] నీళ్ళల్లో లోతు, మనుసులో మర్కం యెవరికి తెలుస్తుంది! [వైట సవరించుకొని హాగము దిద్దుకొని] దాసురాలిని [దండమునెట్టును.]

రాణా: [సుశీల మెడలోని హాగమును పరికించును.]

సుశీ: [స్వగతము] రాజుగారు నా వోరవైటమీదనే కన్ను వేశారు

రాణా: ఆ హోరమును దీసికొందు.

సుకీల: [స్వీకృతముచేసి హోరముదీసి విషయ వర్ణనయించుచు దూరము నుండి బలవంత రావుచేతి కిందియిచ్చును]

బల: [రాణాచేత బెట్టును]

రాణా: [పరిశీలించుచుండును.]

సుకీ: [స్వీకృతము] ఎవరైనా నన్ను మోసంచేసి వుండరుగా?

రాణా: దానీ, నీ కీహోర మెక్కడది? మామొక్కనములోని ధన మంతయు వెచ్చించినను దీని మూల్యమునకు సరిపోదు.

సుకీ: [స్వీకృతము] అబ్బో! అట్లాంటి హోరమా యిది? ఇంత వెళ్లి ముండను. దాదానా సెట్టుకోక పోతని.

రాణా: ఏమి యాలోచించుచున్నావు? కట్టుక ఫలము. యథా గ్రము చెప్పుము.

సుకీ: నిన్నటిదినం రాణిగారికి నుండియ్యడానికి వచ్చిన వైద్యగులు ఈహోరము ఇచ్చిపోయినట్లుంది.

రాణా: ఊహించుటయేమి ? నీవు చూడలేదా ?

సుకీ: [భయముతో] రాత్రింతా అమ్మగారికి విసుక్తున్నే వుండి నిద్రలేక అప్పడే కన్నెట్ట మాలాచును.

రాణా: ఓహో ! కన్నుమార్చితవా?

సుకీ: తర్వాత రాణిగారు నన్ను దగ్గరికి ఎలిచి “ ఒక సుకీలా, ఇక్కడ వుండే దానీల్లోకల్లా నీవుకొంచెం ముక్కుమొగం అందంగా వుండేదానివి, ఈహోరం నీకైతే తగిలుతుంది ” అని నేను వద్దనేకొంది నా మెళ్ళోవేశారు.

రాణా: [కోపముతో] ఓనీ, బుద్ధిలేనిదానా, నీసౌందర్యవర్ణనము తో మాకిప్పుడు పనియేమి? మీరాకు అవైద్యులు ఈవజ్రహారము నిచ్చిరా? లేక అంతకుముందే ధరించియుండినదా?

సుశీ: అంతకుముందు లేదండి నారగారు, వాళ్ళు రాణిగారికి నజరు తెచ్చినారేమో.

రాణా: వైద్యులేమి అంతఃపురమున కిట్టి నజరులు తెచ్చుటయేమి? ఇదియొక కొత్తచికిత్స కాబోలు!

బల: [స్వగతము] ఇది అటుతిరిగి యిటుతిరిగి కడపటికి నాప్రాణము ల మీదికే వచ్చునట్లున్నదే.

రాణా: పాతర త్రవ్వబోవగా భూతము బయట పడినట్లు ఇదేది యోయొక కొత్తవిషయము బొగడ పొడిచెను. వీనిసంతయు మా యమాత్యులకుఁబడ విచారించి పరిశీలించిన బాగుగ నుండును — ఓరీ

ద్వారపాలకుఁడు: వాసుశ్రీ.

రాణా: మా మంత్రులను నిచ్చటకు రమ్మని చెప్పము; శీఘ్రముగ.

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: బలవంతురావ్, ఆవైద్యుఁడు మీయొద్దనున్నపు తీసికొని యంతఃపురములొనికి ప్రవేశించిరా?

బల: [స్వగతముగ] నా యనువతి లేనిదే పోతుంటేఁగ కూడ అంతఃపురములొనికి ప్రవేశింపదు.

రాణా: వారి వేషభాష తెలుండినవి? అసాధారణ విశేషము లేవియు మీకు తోచలేదా?

బల: వారివేషములు వారికి తగినవిగ నేయుండినవి. వారి సంభాషణ యోగ్యతను పట్టిచూడగా రాజసంస్థానములలో మెలగిన వైద్యులవలె నే యుగపడిరి. ద్రవ్యార్జనముకంటె వ్యాధి కుడిల్లిన కీర్తియే వారికి ముఖ్యమైనట్లు తోచినది. తిరిగి పోవునప్పుడు సంభాషన మాటయే యెత్తలేను.

రాణా: [కోపము దీగఁబట్టుకొని] అప్పుడు నీబుద్ధి స్వాధీనమున నుండినదా లేక ఆభిని మత్తున తూఁగుచుంటివా?

బల: [తత్తరముతో చేతులు పిసుగుకొనుచు, స్వగతము] రాజు

గారికిగూడా తెలిసినట్లే, యున్నది.

రాణా: [కోపముతో] ఓయీ, పిచ్చిబ్రాహ్మణుడా, నీవు కన్నులుండియు చూడలేవు; పీనులుండియు వినలేవు; తిలయుండియు నాలోచింపలేవు. ఇట్టి యమూల్య హారములను నిశ్చింతముగ కాసుకి యియ్యగల వైద్య వేషధారులకు నీవిచ్చు బీదసంభావన తెందుకు?

బల: [ఆశ్చర్యముతో] వేషధారులా వారు!

రాణా: కాక, మఱియెవ్వరు?

సుబ్: [స్వగతము] ఈ ముసలాయనకు మూడుచిట్ల ముక్కు. పోన్నలు బట్టెం పడేలాగుంది.

[మౌనము] లిరువురు పోవేళింతురు]

మంత్రులు: జయము, జయము !

రాణా: విచ్చేయుడు.

[మంత్రులు కూర్చుండుదురు]

రాణా: శ్యామలరావుగారూ, మన యంతఃపురమున వింతలు పుట్టుచున్నవి. ఈ హారమును చూచితిరా? [శ్యామలరావు చేతికిచ్చును.] ఏనిని ఆదాసివేసికొని తిరుగుచుండగా మఱియొకదాని చూచి బలవంతిరావు గారి కెఱిగించెను.

సుబ్: [స్వగతము] చూపోవలేక ఆ మాయలాడి తొమ్మకూతురు వాసంతిక మోసంచేసి వుంటుంది. ఈ ముసలిబాపడికి నేనంటే, కళ్ళెల్లో కారం చల్లినట్లుంటుంది.

రాణా: నిన్నటిదినమున ఎవరో యిద్దఱు వైద్యులు మన యంతఃపురమునకు వచ్చి మీరాకు ఈహారములను నజరిచ్చి పోయినట్లు!

శ్యామ: వైద్యులూ యిట్టిహారములను బహుమతిచేయుట!

మాధ: [హారమును తాను తీసికొని] ఇది నమ్మకగినది కాదు.

సుశీ: నిజమేనండి ధోరగారు.

మాధ: నీవు చూచితివా?

సుశీ: నా చేరచేసి కళ్ళనిండా చూచానండి.

రాణా: రావుజీ, వైద్యులు మనయంతఃపురమునకు వచ్చినమాట యధార్థము. ఆసంగతి ఒకవంతరావుగారె చెప్పిరి.

బల: వచ్చినమాట వాస్తవమే.

రాణా: ఆవైద్యులే యీ హారమును దెచ్చియుండక పోయిన, అంతరాళము నుండి యూడిపడి యుండునా!

శ్యామ: వారు నిక్కువమైన వైద్యులైనట్లు తోచదు.

రాణా: నేనును ఆశ్చ్యతలించితిని. ఎవరోదురాత్ములైన సంస్థానాధిపతులు మాయంతఃపురము నపవాద కళంకితము కావించుటకొఱకు వైద్య వేషధారులై వచ్చిరి.—నీకు వారి యుచ్చారణలో భేదమేమైన గోచరింపలేదా?

బల: [అత్తరముతో] ఏదో కొంచెముండి నట్లుగనే తోచుచున్నది—నాకప్పు డనుమానము తట్టనందువలన అంతగా పరిశీలింపలేదు. కొంత మొగలాయిదేశ స్పర్శ ఉండినట్లుగా భ్రమ.

రాణా: ఆ!—తెలిసినది. ఇది యంతయు ఆ కపటాత్ముడు అగ్భరపన్నిన కుట్రవలె నగపడుచున్నది. నన్ను శౌర్యముతో లోబఱచుకొనలేక యిట్టి యధమకృత్యమున కొడిగట్టి యుండును—మీరేమి తలంచెదరు?

శ్యామ: మన యూహావలంబనమునకు ఇంకను కొన్నిఘనిప్తములైన యాధారములు దొఱకవలయును.

మాధ: ఒకవేళ ప్రభువుగారి యూహ సత్యముగనే యుండవచ్చును—మొగలాయివారు ఎట్టి నీచకార్యములకైన సాహసింపగలరు.

రాణా: ఆ దుర్వివేకుడు ఇట్టి కుశంఠములవలన నన్ను లోబఱచు

కొనగలరా? అక్కసెలియండ్రు ఆలండ్లను మొగలాయి పానుల
కర్పించి యా యపకీర్తి మూల్యముచే నున్నతోద్యోముల విలిచి నీచ నీచ
నము సేయించు చిరంతన యశో విరాజితమైన రాజపుత్ర కులమునకు కళం
కము దెచ్చిన మానసింహులవంటి పతితుడ ననుకొనెనా నన్న! ఎన్ని
యుపాయములైన పన్నుగాక, కుంభ రాణా అగ్నిరునకు ప్రాణముతో లో
బడడు. [బలవంతిరావు తిట్లు తిరిగి ఓయీ నిష్ఠూపోతా, నీ యజ్ఞస్థలన
గదా మాయంజ్యేషుమున కీతి యపనింద కలిగినది?

బల: [లేచి. గద్గద స్వరముతో] మహాప్రభూ, అంతియ పురాధికారి
నాట నేనే యపరాధిని. వృద్ధుడనాట ఎక్కువపాటవముకూడ త్యజింపు
చున్నది. కన్నులును కక్కగలవడవు నన్నకి నున్నవి విముక్తుని
గావింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

రాణా: ప్రాచీన మనసములేకయే నిన్ను పదబ్రహ్మని గావించు
చున్నాను; నీవయస్సు, నీస్వామిభక్తియు, నీప్రాణములను దక్కించినవి.
వెడలి పొమ్ము.

బల: మన్నింపబడితిని. ధన్యుడను. [తాళములు రాజుముంద
వేట్టును]

రాజసేవ కత్తనైని సాము! [నిష్క్రమించును]

సుక: [స్వగతము] ఈ ముసలిబాపడు మేయబోయి మేడకు
దగిలించుకొన్నాడు. ఆ వాసంతిక మాటవిని నామీద చాడీలు చెప్పినందుకు
ఆ వుద్యోగం కాస్తా వూడిపోయింది.

రాణా: మాకు విశ్వాసపాత్రుడైన కుమార సింహుని అంతియ పురాధి
కారినిగా నియమించితిమి. ఉత్తరువు సాదరు చేయించాడు.

శ్యామ: చిత్తియు, దేవరవారు చాలా న్యాయముగ కీర్తించి
తిరి. కుమారసింహుడు పసిప్రాయము వాడగుటవలన అతని తండ్రి
యంద్యోమును బలవంతిరావుగారి కొనగబడియుండెను. ఇప్పుడు కుమార

సింహుడు యుక్తవయస్కుడు.

సుశీ: రాణిగా రొంటరిగా వుంటారు. మళ్ళీవస్తాను.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వార: తలారివాడొకడు ప్రభువులవారి దర్శనానికి కనిపెట్టుకొని వున్నాడు.

శ్యామ: ప్రభువుగా వున్నాడు కార్యంతర నిమగ్నులు. రేపువచ్చి మనవి చేసికొన్నాను.

ద్వార: [నిష్క్రమించి, మరలవచ్చి] వాడిది అగత్యైవయిన మని వంట. పెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడంట.

రాణా: ఏమది? వానిని రమ్మనుము. — నాదర్శనమును గోరు వారి నెవ్వరిని ఆటంక పెట్టకుండు. అంతకన్న నాకు ఉత్తమమయిన కార్య మేమున్నది?

శ్యామ: చిత్తము.

[తలారి మురళీదాసు ప్రవేశించును.]

మురళీదాసు: మహాప్రభో, నాది అగత్యైవయిన మనివంటి. పెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడంటి. [వంగి దణ్ణమునెట్టును.]

శ్యామ: ఏమిరా నీమనవి? ఒకటి రెండు మాటలతో విన్నవించుము.

మురళి: చిత్తం మహాప్రభో, యీయాళపాద్యన, అంటే పాద్య అల్లాడి కెక్కినాక, [నిర్దేశించును] నేనొక బంగారు మోరీ యెత్తుకొని మార్పుకొందామని దునీచండ్ సేబ్ దగ్గరికి వెళ్ళినాను. ఆమోరీ తీసుకొని దాని కరీదు పది రూపాయలని అయిదు రూపాయలిచ్చి మిగతా మైనానికి పదిరోజులు తాళి రమ్మన్నాడంటి.

రాణా: కానిమ్ము.

మురళి : ఆపక్కంగటి నేటు ఆయన కడుపు సల్లంగుంటే—దాని కరీదు యిగవయి రూపాయలని చెప్పినాడు. ఆసాట మళ్ళీ దునీచందునేటు దగ్గరికి పోయి నీవయికంటేసుకోని నా మోతన్నా యియ్యా, లేకుంటే యిరవయి రూపాయలన్నా యియ్యా అని బతిమాలినాను. మోచేసుకొన్నాను. ఏమీచేసినా నాకోడికి మూడే కాళ్ళంటాడు. ససేమంటే ససేమంటాడు. మోరేయెత్తి తిత్తిలో యేసుకోని వెల్లోపెట్టి బీగంటేసి, మోల్లో యేసు కొన్నాడు. నేను మళ్ళీ పట్టిగా అడిగితే నీవిక్కడ అల్లరిచేస్తే దొంగసాత్తని చెప్పి దండాధికారికి పట్టిస్తాను కబగారని గుడ్లు మిటకరించాడు. ఆపాట నేను యదంతా యిన్నపం చేసుకోడానికి దండాధికారిదగ్గరికి పోయినాను. పోయినపాటనే అక్కడవుండిన నాకరి నాచేతికి యిసనకట్టు పట్టిచ్చి ఆయన యాడకో బారుకొన్నాడు. నేను విసుక్తుంటే మనవి చేసుకొంటూ వుణ్యాను. అయ్యగారు మెల్లంగా కన్నుమూల్చినారు. ఇండు గడియలకి మేల్కొని సరే అంతా విన్నానుగాని, దునీచందు నీమీద ఫిర్యాదుచేస్తే అప్పుడు విచారస్తాము పో అని పంపేశాడు. నామోత యిప్పించేమాట మరళేపాయ్యాడు.

శ్యామ : నీమనవి యా మోరని తరు యిప్పించమనియే కదా.

మురళి : అదేనండి మహానైఫ్.

రాజా : శ్యామలరావుగారూ, చూచితిరా మన పరిపాలనా స్థోమము, దండనీతి విధానము? ప్రజల మనస్సులేకాదు పాలనా యంత్రము కూడ సంస్కరింపఁ బడవలయును.

శ్యామ : చిత్తము.

రాజా : నీకు మొహరి యెక్కడిదిరా?

మురళి : నిన్నటిరాత్రి ముసాపురిఖానా వద్దగుమ్మ తిరుగుతున్నాను. నేను అందరి తలారివాళ్ళలాగ రాత్రంతా నిద్రపోయి పొద్దున్నేలేచి కాగడా పట్టుకోని వచ్చేవాణ్ణి కాదండి. గుట్టుగా నవుకరి చేసుకోని బతికేవాణ్ణి.

రాజా: కానిమ్మ.

మురళి: చిత్తం మహాప్రభో— ఆ సాలలో యిద్దరు ముసాఫర్లు పండుకోని నిద్రపోతుండినారు. వాళ్ళను లేవగొట్టి మూటాములై భద్రమని యెచ్చరించాను. నేనెప్పటికి ప్రతి బాటసారిని కష్టతో తట్టి లేపే కాదా బట్టి చూస్తుంటాను. అందువల్ల నే నా ఫారాలో వొక్క దొంగతనమైనా పోలేదండి ధొరగారూ. అదంతా ప్రభువుల కెరక.

రాజా: అధిక ప్రసంగము చేయకుము. శీఘ్రముగ ముగించుము.

మురళి: [భయముతో] చిత్తం మహాప్రభో— మాటానూటలూ మాయంటి మంచీ శెబ్బరా చెప్పకొన్నాను. వాళ్ళల్లో వొకాయన నా మీద కనికరంపుట్టి వొక మోరియ్య యినామిచ్చినాడు. ఇంతకింటి చిల్ల పెంకెత్తుగూడా యెత్తావం జరిగలేదండి ధొరగారూ. [దండముపెట్టును]

రాజా: వారు వైదేళిక యాత్రికులా, బైరాగులా? వారిపై నీ కేసైనా అనుమానము తిట్టలేదా?

మురళి: వాళ్ళు దొంగల్లాగా లేరండి మహాప్రభూ, పెద్ద పెద్ద నామాలు, తోడిసిపూసల దండలూ చూస్తే భక్తుల్లాగా కనబడ్డారు. వా యంటివాణ్ణి గూడా 'అయ్యా' అని పెద్దచుణ్ణినిలాగా పలకరించారు.

రాజా: అందుకే యుట్టి తిబ్బిబ్బులయి నీయుద్యోగ విధులు మఱి చిత్తవా? అడిగినంతనే బంగారు మొహిరెల పిరి పొటవేయగల సంపన్న యాత్రికులు బిచ్చగాండ్రకయి కట్టింపఁ బడియున్న పాంథశాలలలో నివసింతురా? ఓరీ, మూర్ఖుడా, నీగాడిన బుద్ధిచే మానవాకృతి చూపింపఁ బడినది. [మంత్రులతట్టు తిరిగి] రావుజీ, యీబాటసారులే యాశేషధారి వైదులు.

శ్యామ: అట్లే తోచుచున్నది. ఆ దునీచందుశ్చేటును పిలిపించెదము. అందు రత్నవ్యాపారముచేయు గొప్ప సాహసకారు. అతనిచేత ఈ హారము నకుగూడా మదింపు చేయింపవచ్చును.

రాణా: విలిపింపుడు

శ్యామ: ఓరీ.

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

శ్యామ: నీవు శీఘ్రముగాపోయి దునీచంద్ శేటును రాజాజ్ఞగా పిలిచికొనిరమ్ము. తిలారియొద్ద తీసికొనిన మొహరీనిగూడ తీసికొని రమ్మునుము.

ద్వార: చిత్తం.

[నిష్క్రమించును]

రాణా: మనవేగువారు చాలాప్రమత్తులయినట్లు కనబడుచున్నారు. లేకయున్న పరదేశీయులు మాటువేసములతో సంచరించియు, అంతఃపురమున దూరియు తప్పించుకొని పోగొలుగుదురా?

శ్యామ: ఈతూరి ప్రమాదమే జరిగినది.

రాణా: తీవ్రముగ మందలించువు.

శ్యామ: చిత్తము.

[దునీచంద్ శేటు ప్రవేశించును.]

దునీచంద్ శేటు: [తలారి మురళీదాసును చూచి రహస్యముగ] ఏమిరా యీసంగతి రాజుగారిదాకా తెచ్చావా? ఉండు! భద్రవా, నీసంగతి చెప్పిస్తాను.

మురళీ: చూడండి ధోగగారూ, యీ శేటుగా రేమంటున్నాగో.

దునీ: జయము, జయము పలివారికి! ధోగగారి వుత్తరువైతే యీ మొహరీ వాడికిస్తానని చెప్తున్నానండి.

మురళీ: [స్వగతము] ఆ— పూరితే యిస్తావా, పుంగురాల చేతి ముట్టు దగిలితే నెద్దమణికి లాగా యిస్తావు.

శ్యామ: నీవుపోయి, నీ నవుకరి చూచుకొమ్ము, మేము విచారించి

నీసాత్తును నీకిప్పించెదము.

మురళి: దయిసేయించండి సోమ, పిల్ల జల్ల గల్లవాణ్ణి.

[దండముపెట్టి, నిష్క్రమించుచు.]

దునీ: [తీర్తికుచ్చె విప్పచు] తమరు బండ్లతోను పంపేటప్పటికే నేను దండాధికారి దర్శనం చెయ్యడానికి సగంధూరం వచ్చానండి. నే ను ద్ధమాడితే ఆ జవాన్నడగండి. [మొహరి శ్యామలరావు చేతికిచ్చి] ఇది దొంగ సాక్షేనని నాకు చాలా అనుమానం తట్టింది. అట్లాంటి సాత్తులను కొనవలె నంటే నాకు మహా చెడ్డ భయమండి.

శ్యామ: [పరిశీలించి] ప్రభువుగారు దీనిని చిత్తగింపుడు: ఇది మొగలాయి నాణెము.

రాణా: [పరికించి] అవును! ఆ వేషధారులు కూడ మొగలాయి రాజ్యమునకు సంబంధించినవారే.

దునీ: [భయముతో] ఇంకే వేషధారులు మా గుకాణానికి దొంగ సాత్తులు తేలేదండి. కర్పూరం వెలిగించి అర్చనన్నా అర్చుతాను.

శ్యామ: శేటుగారూ, దొరగారు మీ పెద్దమనిషితనమును అనుమానింపలేదు. ఈ వజ్రహారమునకు మదింపు వేయుడు.

దునీ: [హారమును తీసికొని ఉత్తరీయపు చెఱుగుతో దానిరుద్దుచు] నేను భూవేస్తే త్రాసులోపెట్టి తూచినట్లు సరీపోతుంది. [పరికించి అశ్చర్యముతో] ఈహారము నే నిదీనము మోచినదేనండి. కాశ్మీరదేశవర్తకుడు సంపత్సింగము కిందట పదిలక్షల రూపాయలకు అచ్చురు చుక్కవర్తి గారికి అమ్మినాడు.

రాణా: [చివుక్కునలేచి] ఏమంటివి? అచ్చురుకా?

దునీ: [తత్తరముతో స్వగతము] కొంపమునినట్లుండి [ప్రకాశము] పరధ్యాన్నంమీద యేమే అన్నాను.

రాణా: [ఉద్యోగముతో శేటు భుజముపట్టుకొని] యధార్థము

చెప్పుము! సంవత్సరముక్రిందట అగ్గురు ఈహారమును కొనియుండెనా?

దునీ: ఇటువంటిదానివలె వుండినదేగాని, అయితే యిదొనో కాదో నేను నిశ్చయించి చెప్పడానికి జ్ఞ ప్రిచాలదండి మహాప్రభో.

మాధ: నిజముచెప్పుము; అంగువలన నీకేమి యసాయములేదు.

దునీ: [అనుమానించుచు] ముప్పాతికా మూడువీసాలా మూడు పీరలు ఆ హారంమాదిరిగానే - వుండినట్లు - తోస్తుండిండి ప్రభో.

రాజా: [శేటుభుజము వదలి] సత్యము బయటబడినది. అమాత్యులారా, యింతను మీకు ఘనీషములైన యాధారములు కావలయునా? ఆ దుర్మాస్థుడైన అప్పరే మాటువేసమున మాయంత్రపురముఁ జొచ్చెననుట కింక ను సందియము గలదా? కుంభరాజా బ్రతికి యుండగనే తనయంత్రపురమున నింతటి యన్యాయము జరుగునా? [ఝలప్రక్కల చూచి] ఆదాసి యెచ్చట కు తారిపోయినది? — అంత్రపురములో నొకప్పు లేనిదే యితరు డింతటి సాహస కార్యమున కియ్యకొనునా? పూజ కను నెవమున కోరినప్పుడెల్ల మీరా కృష్ణమందిరమునకు పోవుచుండెను. యాత్రకుల వేషము ధరించి అగ్గురు అప్పుడప్పుడు ఆ మందిరమునకు వచ్చుచుండె గాఁబోలు! ఆ కపట వతి యంత్రపురమున బంధంపఁ బడుట యెఱింగె వైద్యవేషధారులయి వారు వచ్చి యుందురు.

శ్యామ: నాబుద్ధి సంశయాందోళితమైనది. ఎట్లు నిశ్చయించుట కును వీలు కాకున్నది.

మాధ: రాణిగా రిట్టి నింద కఠీతులు.

రాజా: [లేచుచున్న కోపము బిగబట్టుకొనుచు] ఏమీ? రాణిగారు ఆకసము బొంద చేసికొని క్రిందికినూడి పడిరా? ఏల మీకింకను సందేహము? అది యేమిబుద్ధి? మీ ముందు మట్టిబొమ్మనుజేసి పెట్టిఁగొని యాధారము నూహింపలేరా? — ఆ దాసి యెక్కడ?

[భయముతో సుశీల ప్రవేశించును.]

రాణా: ఓసీ, ఆవైద్యులు వచ్చినప్పుడు నీ వంతఃపురమున నుంటివా?

సుశీ: [గొణుగుచు] వున్నానండీ

రాణా: మీరా ఆ వైద్యులతో శేమైన మాటలాడినదా?

సుశీ: అమ్మగారు మందటి మాదిరిగానే మాట్లాడుతుంటూ వున్నారు. వైద్యులను చూచి అమ్మగారు “వచ్చితినా, నన్ను తీసుకొని పొమ్మ, ఎంతకాలము వేచివుండును” అని వేడుకొంటూ వున్నాంది.

రాణా: ఆ? [కోపమూర్తి యగును]

సుశీ: అమ్మగారితో గూడా రాత్రంతా మేల్కొనినాండీ అప్పుడే తెలియకుండా కన్నుమూల్చినాను.

రాణా: [కోపముతో] అమ్మగారు— అమ్మగారు— ఆ అమ్మగారిని నిన్న ఒక్క త్రాటనే యరివేయించెదను. నీకంటెలోనే నాడలు తెలియని నిద్రవచ్చెనా? దీని నిద్రమత్తు వదలునట్లు గుడ్డుపు కమిచీతో మేలుకొల్పుడు.

సుశీ: [దుఃఖముతో] ఈరెప్పు మన్నించండి దొరగారు. బుద్ధి నాడ్డదని నిద్రవాయ్యాను.

[బంట్లోను నెట్టుకొనిపోవును.]

శ్యామ: మహాప్రభూ, యిట్టి సందర్భముల తొందరపాటు తగదు. ఆ తెలివెక్కువదాని చెప్పిన తల్పిబ్బు మాటల నాధారము చేసికొని మీ సందేహమును బలపఱచుకొనక బోకుండు. అని నిద్రమత్తున నుండి పూర్వాపరముల నెఱుంగక అసంగతముగ కొన్నిమాటలు చెప్పెను.

రాణా: శ్యామలరావ్, మీ సదుద్దేశము ప్రశంసనీయము. కాని.

సమస్తేశములు అపరాధ కళంకమును తుడిచి వేయఁజాలవు. ఇంక నేను బూతుకపు సమాధానముల నచ్చును. ఇదివఱకు నా యశమానము నిష్కణ్ఠకమని తలఁచి యుండిని. సందేహ వశంవగుడైన నా యభిప్రాయము నణఁగఁగొక్కి నిష్పక్షపాత బుద్ధితో అన్యనినతపిషయ పరిశీలనము గావించితని ఇప్పుడంతయు స్పష్టమైనది.

శ్యామ: ప్రథమ విచారణయందు కొంతయులని జేరినవి కొన్ని ఘనర్షిచారణయందు నిర్దోషములని నిరూపింపఁ జేసెదమి. మఱుమిచ్చెమైన యాకాశము ఒక్కపెట్టున మేఘు నిరుక్తి మగుటలేదా?

రాణా: మీ కివిటా ప్రియత్వము నున్నింపఁ దగినది.

శ్యామ: దేవరవారు నామనని తుడికకు చిత్తగింపుడు:— అప్పుడు నిక్రవర్తి మాలు వేసమున మన యంతఃపురము నొచ్చినది నిశ్చయము. అది అంతఃపురధ్యక్షమునకు కేవలము విరుద్ధము.

మాధ: నింద్యమును.

శ్యామ: నింద్యమే, కాదు!—

రాణా: [విసుగుతో] కాని, యేమి?

శ్యామ: కొంచెము ఓర్పు వసించుడు.

రాణా: నిష్కంఠ కాలయాపనము!

శ్యామ: అయినను ఇచ్చట కాన్ద్యోశము ముఖ్యము, సమనింపఁ దగిన విషయము. రాజిగారు స్వభోగములఁ బరిత్యజించి, వైరాగ్యమునాని గంఠము శ్రీకృష్ణపదభ్రాతృ పరాయణమై కాలము గడపుచున్నది. ఆమె భక్తరాలను కీర్తన దేవుండెట వ్యాపించియున్నది. ఆమెను దర్శించుటకు వేదవేలు భక్తులు వచ్చుచుండును.

రాణా: ఇంతకు విచూటలలో స్థగించున దేమనఁగా, మీరా మొక లోకాతీతయైన భక్తరాలు, అప్పుడు లోకాతీతుడైన పామభూత

తోత్తముడు, మోక్షార్థమై భక్తిభావనతో ఆతడు మీరాను సేవింప వచ్చెను. ఇంతయేనా?

శ్యామ: చిత్తము.

రాజా: చిక్కిగానున్నది విషయకల్పనము! విపరీత వ్యాఖ్యానమునకు కూడ నొక హద్దండవలయును. ఆత్మనందనమునకు పరస్పర ప్రతారణమున కిచ్చట నవకాశములేదు. నా వివేకమును మీ రనుమానించు చున్నట్లున్నది. నేను పసిపాపనుగాను [ఉద్యోగముతో] నేను తిరస్కరింపబడితిని. వంచించబడితిని. నాబలము, నాశౌర్యము, నాయభిమానము, నాగౌరవము— తుదకు నాస్థితియే ధిక్కరింపబడినది, తృణీకరింపబడినది. పట్టపగలే నాయంతిపురము గణికా మందిరమైనది. ఇంక నేమి కావలయును?

మంత్రులు: రామ! రామ! పాపము శాంతిఁబఁగాక!

రాజా: [దుఃఖగర్భిత స్వరముతో] నా యాశాలేశముకూడ భస్మమై పోయినది. [మీరాబాయి నుద్దేశించి] మీరా, ఇంక నీవు నా ప్రేమకుఁ బాత్రిమవు కావు. నా సంసార మసారమైనది. సుఖస్వప్నము ఆతర్కితముగ భిన్నమైనది. మీరా, నీవు చావ వలయును! చావ వలయును!

శ్యామ: [త్రిత్తిరముతో] మహాపృథ్వా, — ఏమి నిర్ణయించితిరి ఘోరము! ఘోరము! ఈ తొందర పొరువకుఁ బశ్చాత్తాపము కాంగలను. వెనుక చింతించుటకంటె ముందుజాగ్రత్తమేలు. కోపోద్రిక్త మానసులయి సత్యము నెఱుంగఁ జాలకున్నారు.

రాజా: దుష్టల వృద్ధయుల మీరు సత్యము నెఱుఁగిన భయపడుచున్నారు. మీరా ధిర్మతాలను మీ రుగ్రభిప్రాయము సత్య సంవర్జనమున కిచ్చినదనుచున్నది. ఆమాయలాడి రక్తపాతమునఁగాక యీ యపయశో మాలిన్యము సమ్రాజ్యముకాదు.

మాధ: హరి! హరి! కొంచెము తడవించు. నిజము నిలుకడమీఁద తేలఁగలదు.

రాజా: కాలము జరుగుకొలది దాంపత్యప్రేమ విడచించి విధి నిర్వర్తనమునందు అపమర్శుడను గావచ్చును.

శ్యామ: నాచిన్న మనవి యాలకింపుడు. ఈ విషయమును గుఱించి రాణిగా లేమి సమాధానము చెప్పికొందుకో తెలిసి కొనవలయును.

మాధ: అవును. అపరాధిని విచారింపక యెంతి యల్పదండము విధించినను అది న్యాయముగాదు.

రాజా: నాకుఁదెలిసి నేనెవ్వరికి నన్యాయమునఁబంపను. ఇంతకుఁ దెగించిన సాహసవతి తనతిప్పుల నొప్పుకొనక పోవునా? అయినను కరుణించును. పీలిపింపుడు.

శ్యామ: రాణిగారు పట్టచుహిష!

రాజా: [కోపముతో] ఇంకను పట్టచుహిషమా?

శ్యామ: దేవరవారు పట్టభద్రుడై యున్నంతివఱకును.

రాజా: [విసుగుతో] నా సంకల్పము నాకుంక వెట్టుటకు మీరు పండితులు. నే నిప్పు డేమి చేయవలయు?

శ్యామ: అంతఃపురమునకుపోయి రాణిగారిని విచారింపవలయును.

రాజా: [లేచి కొంతదూరము పోయి, వెనుకకు వ్రగలి కోపముతో] ఆపాపిల్లరాలి ముగము నే నింకఁ జూడనొల్లను. [కూర్చుండును]

శ్యామ: అబ్బయిన నెక్కడైన నియోగింపుడు.

రాజా: నే నెవ్వరిని విశ్వసించఁ జాలను. నేనే పోయి నిచారింపదను. ఇప్పుడు నేను భర్తనుగాను. న్యాయాధిపతిని. [లేచును.]

శ్యామ: మాకు సెలవిండు. మఱల మూసై మీకు నమ్మకము లిగినప్పుడు పీలిపింపుడు.

రాజా: [వినిపించుకొనక నిష్క్రమించును.]

మాధ: రాజు తననే తాను నమ్మలేడు. ఇంక నితరులను నమ్ములేట్లు?

శ్యామ: అయినను ఈ సమిష్టినింద యసహ్యము. మన జీవిత సం-
తయు ప్రభువు శ్రేయోభి వృద్ధులకు ధాగవోసితిమి! అందుకు స్రుతిబహు-
మానమేమి?

మాధ: అవిశ్వసనీయుల మగుట!

శ్యామ: మరల రాజమందిరమునకు వచ్చుటకుఁ బూర్వము మన
కర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనవలయును. మొదటినుండియు రాజు స్వభా-
వము మన మెఱుంగుదుము. అనురాగముగాని విరాగముగాని అతిగాఢము;
భావోద్రేకము కలవాఁడు. వదలక పట్టుపట్టి తన యభివృత్తము నెగ్గించు
కొనును.

మాధ: చాలవఱకు న్యాయబుద్ధియుఁ గలదు.

శ్యామ: కలదు; కాని, న్యాయబుద్ధియే తప్పుదారిపట్టి అందుకు
ధృఢ సంకల్పము నోడ్వడునెడల గుణము విషమించి యవగుణ మగును.
ఒకవేళ ఆశ్రయనాశకమును గావచ్చును.

మాధ: మనచేత నైనంతవఱకు విప్పిచెప్పితిమి. మన విధ మనఃపూర్వ
కముగ నిర్వర్తించితిమి. రాజుగారి యకాగ్రమునంగు మనము భాగస్వా-
ములము కాము. ఇంకమిఁది కర్తవ్యము మీరే నిశ్చయింపవలయును.

శ్యామ: భాగస్వాములము కాము గదాయని తృప్తిపడి యుండ
నూడను. పవిత్రశీలముగు రాణిగారు రక్షింపఁ బడవలయును.

మాధ: అవును. మా మంత్ర ప్రయోగమునకు అవకాశ మేర్పడినది.

శ్యామ: పై న్యాధిపతి మన యభిప్రాయమునకు విరుద్ధుఁ డయ్యె-
నేని ఆతని నెట్లయిన మనప్రక్కకుఁ ద్రిప్పకొనవలయును.

మాధ: అదిచాల ముఖ్యము.

శ్యామ: రాణిగారిని సంతక్షించుటకొఱకు రాణాగారిని తిరస్క-

రింపవలసి వచ్చినను అండుకు మనము సంసిద్ధులమై యుండవలయును.

మాధ: నేను మిమ్ము ననుసరించెదను. — కాని, కుమారసింహుండు?

శ్యామ: ఆతండు రాజభక్తి యంత్రము. ధర్మమైనను అధర్మ మైనను రాజ్యాజ్ఞ నెరవేర్చును. మన నిజాయ మతనికి తెలియకూడదు.

మాధ: అట్లే.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

స్థలము ౮ : రాజమందిరము.

[రాజు ఖన్నమానసుడై, సోపాపై కూర్చుండి యుండును]

రాజా: ఇంతవఱకె యీ యపవాదము నగర మెల్లెడల మాటు
మ్రోగుచుండును. పనిపాటులేని సోమరిపోతులు రచ్చకొట్టయలలోఁ గూ-
ర్చుండి గోరంత కింపదంతిని కొండంత సత్యముగ నెంచి వికిర్కించుచు.
ఆనందించుచు ప్రొద్దు పుచ్చుకొనుచుండురు కాబోలు! ఇంకను ఆ కళంక
వతిని బ్రతుకనిచ్చి నందులకు రాజపుత్ర యువకులు నన్ను దూషించుచుం-
డురు. నా బ్రతుకు నగుఁబాట్లు పాలైవది.— ఎంత సాహసవతి! తన
దుష్కార్యమును గప్పిపుచ్చుటకు ఆసత్య మాడుచున్నది!

[మంత్రులు ప్రవేశింతురు]

రాజా: [చిత్తోద్వేగము నడచుకొని] అమాత్యులారా, మీరా
ఒక దేవత యనియు, సత్యవ్రత యనియు, మీరు నిశ్చయించి యుంటిరి.
మీ విశ్వాసము మూఢభక్తియనియు అస్థానికమనియు ఆ దుశ్చరితయొక్క
యసత్య వాదనమే నిరూపించుచున్నది— కేయినోళ్ళ ఘోషించుచున్నది.

శ్యామ: రాణిగా రమిచెప్పిరి!

రాజా: పూజ్యురాలైన మీరాణిగారు అంతఃపురమునకు నిన్న
వైద్యులెవ్వరును వచ్చియుండలేదని నెలవిచ్చిరి.

మాధ: అది యెట్లు?

రాజా: ఎట్లో బుద్ధిమంతులు మీరే యోచింపుఁడు.

మాధ: [సంతయముగ] రాణిగా లేల యబద్ధ మాడవలయును!

రాణా: ఏలనో కనుగొందు. ఇప్పటికైనా దెలియవచ్చినచో మీ రాణిగారి పూజ్య ప్రవర్తనము?

శ్యామ: [ఆలోచించి] మహాప్రభూ, రాణిగా కేమియు నసత్య మాడలేదు. వైద్యులు వచ్చిన సంగతియే యామె యెఱిగియుండదు.

రాణా: శ్యామలరావ్, మంచి భూతిమాటలు! మీరా ప్రాణ గతుణోద్యమము ప్రశంసనీయ మైనను మాకుల గౌరవమును బలియాయ నెందుట నింద్యము.

శ్యామ: పరాభిప్రాయమునించుక సహించుడు. నిజము శేలంగలగు. ఛక్రిపరవశురాలైన రాణిగారికి వైద్యులు వచ్చునప్పటికి నిహలోకి గొన మంతరించి యుండినది.

మాధ: ఉండవచ్చును.

రాణా: [గంభీరము] నా యచికారము నెల్లదము నేయుటకు మీరు కృతనిశ్చయాలైనట్లున్నది. — కానిండు.

శ్యామ: తిప్పదలచితిరి. మేము న్యాయైక పక్షపాతులము. నిగం తరమును దేవరవారి మేలుగోరు మంత్రులము. మా విధిని నిర్వర్తించు చున్నాము.

రాణా: ఏల యీ వ్యగ్రప్రసంగము? నానమ్మకము అవిచారి నిూ లకముగాదు. సత్యము నూహించితిని. నిజ మెఱిగిన వెనుక నాకర్తవ్యమును అనుకూలముగ మఱచునంతటి భీరువునుగాను — స్వాగతమండనూ గాను. నా సంకల్పము న్యాయ్యము. నా న్యాయ్యసంకల్పము శాసనము. నా శాసనము పొల్లుపోవక కొనసాగి తీరవలయును.

శ్యామ: మీ యాజ్ఞ కేవలము ధర్మబాహ్యము. మా యంతరాత్మకు విరుద్ధమైన కార్యముమేము చేయఁజాలము. మమ్ము సున్యోగ విముక్తులను గావింపుడు.

రాణా: [ఆశ్చర్య కోపములతో స్తబ్ధితుడై చూచి] ఏమి? —

నాయాజ్ఞకు మాటు పట్కటయా?—మీకు మతిభ్రమణము కలిగినదా? లేక నేను కుంభ రాణాయను సంగతి మఱచితిరా? మమ్ము పదభ్రష్టుల గావించుటయేగాదు వధ్యశిలయొద్దకు మరణదండనము మీవెరువెంట నంటినచ్చును పొండు. మీ సర్వస్వము మా నైన్యాధిపతి జప్తిచేసి కోశాగారమున కర్పించును.

శ్యామ: సత్యమేవ జయతి.

[నిష్క్రమించును]

మాధ: [అనుసరించును]

రాణా: [కోభ్రమతో] పాదాన్వితములైన రాజద్రోహ పిండములు నడచిపోవుచున్నవి—ద్రోహులు—తేనెపూసిన కత్తులు—నట్టనడయేట పుట్టి ముందు పాతకులు—వారికి చెడుకాలమునకు బుద్ధి పెదదారి పట్టి నది కాబోలు! ఏమివారి అపూర్వప్రవర్తనము!—ఓరీ.

భీటు: స్వామి—

రాణా: పరుగెత్తుము. పొమ్ము. మా సేనాధిపతిని పిలుచుకొనిరమ్ము.

భీటు: అజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును.]

రాణా: [ఉద్రిక్త చిత్తుడై అటునిటు తిరుగుచు] ఈ యమాత్యుల విపరీత ప్రవర్తనము నాకు బోధపడకున్నది. నన్ను ప్రతిఘటించుటకు దగిన ధైర్యము వారి కెట్లువచ్చెను? ఆ! యీ ధిక్కారము నేను సహించజాలను.

[సేనాధిపతి ప్రవేశించును.]

సేనాధిపతి: జయము, జయము!

రాణా: ధర్మసింహా, నీవు గుఱ్ఱపు రాతుల వెంట బెట్టుకొనిపోయి అమాత్యుల భవనములను ముట్టడించి, వారి స్థిర చరాస్తులను జప్తిచేసి కోశాధిపతి యాధీనము చేయుము. వారిరువురకు మరణదండనము విధించితిని. అజ్ఞా పత్రముగొని దానిని నిర్వహింపుము.

సేనా: [అశ్చర్యముతో] మరణ దండఃసూ! ఎందులకు?

రాజా: [కోపముతో] ఏమీ? యీ యాజ్ఞా విమర్శన నుచోమారి యందఱకు వ్యాపించి నట్లున్నది!— అది నా యుద్ధియపు.

సేనా: అమాత్యులంత్రయపరాధ మేమిచేసిరి?

రాజా: [కోపము నడచుకొనుచు] ఆ విచారము నీ కనవసరము. నా పనుపు సేయుము, పొమ్ము.

సేనా: నిరపరాధులను నేను హత్య చేయఁజాలను.

రాజా: ఇది హత్యకాదు. దండనము.

సేనా: నిష్కేతుకమైన దండనము బలాత్కార హత్య.

రాజా: [ఘోరముతో] ఇంక నే కేమి చేతువు కావలయును? సతీత్వమర్యాదను అతిక్రమించిన మీరాకు మరణశిక్ష విధించితిని. అమాత్యులు నాయాజ్ఞను తిరస్కరించిరి.

సేనా: అపరాధ మొనరించినది అగ్గురు, అలెఁడు దండ్యుడు.

రాజా: [కోపముతో] నీవు నాకు ధర్మోపదేశము చేయునంతటి పండితుడవైతివా? అమాత్యులయొద్ద శిక్షపొందెతివా?

సేనా: అపరాధులే దండ్యులగుట న్యాయమని మనవి చేసితిని.

రాజా: ఇరువురును దండ్యులై. ఆ అగ్గురును మాత్రము వదలితి నను కొంటివా? ఆ దురాత్ముని రక్తపూరము మాయంతఃపురమునఁ జల్లించి అంటు వాపెదను. మీరాను శిక్షింపనిదే లోకము సంతృప్తిపడదు.— ఈ యనవసర కాలయాపన మెందుకు?—నాయాజ్ఞను నిర్వహించెదవా? లేదా?— ఒక్కమాట.

సేనా: సంగ్రామభూముల విరోధకంత నాశముల నిష్క్రమణముగ చెండాడితిఁగాని, ఎన్నడును నిరపరాధులను హత్యగానించి యెఱుఁగను. మీరు నన్ను నిర్భందించుదురేని ఇదిగో! వాఙ్మతికార చిహ్నమునకు మీకు సమర్పించుచున్నాను [కత్తిని రాజుపాదములకడ వైచి నిష్క్రమించును]

రాణా: [కోప స్తంభితుడై అట్టై కొంతపఱచుచూచి] ఆ!—వీరందఱుకు సంఘాతమరణము విధింపవలయును.—అందఱు స్వామిదోహులు—ఈవిష్ణవకారులు నా నీడయందె పన్నాగించుచున్న యీకుట్రను నేనుశంకింప లేకపోయితిని. అందఱు లంచగొండెలు. అగ్గురుచే లంచములను దీసికొని నా యుష్పపులుసునకు దోహముచేసిరి!—వీరిని ముక్కలుముక్కలుగ తరిగించి గద్దలకు వెదచల్లించినను నాకసి దీఱదు.—ఎవఁడురా అక్కడ? [పలుకరు]

[అటునిలు నాలుగుతట్టుల తిరుగును] ఓరీ—[పలుకరు]—ఏరీ? ద్వారపాలకుఁడును లేడా? నా జీవితమునం దెప్పుడును ఇటువంటి యాహ్వా త్యజీకరణము ననుభవించి యుండలేదు.—నా కన్నులయెదుటనే నా పాల నాదండము భగ్నమై పోయినదా! ఈధక్కార మసహ్యము! ఉదయపూర్ రాజ్యాధిపతి ఒక్కక్షణములూ నిస్సహాయుడయ్యెనా?—ఇది స్వప్నము కాదుకదా! [కలయంజూచి] అహో! యిది నన్నసత్యము!—కుమార సింహా, నీవును విశ్వాసఘాతుకుడవైతివా?

[కుమారసింహుఁడు ప్రవేశించుచును]

కుమారసింహుఁడు: మహాప్రభూ, నేను విశ్వాస ఘాతుకుఁడను గాను. స్వామి యాజ్ఞకై వేచియున్నాను.

రాణా: [అత్యురతతో కాంగిలించికొని] కుమారా, నీవొక్కడవే నాకు స్నేహస్పదుడవు. తక్కినవార లందఱు విష్ణవకారులు. స్వామిదోహులు. అమాత్యులతోడ నందఱును వెడలిపోయిరా? ఇది దీప్ఫులోచితమైన కుట్రగానున్నది. వారి కంత పలుకుబడియుండుట యెప్పటికైన నపాయ కరమె.

కుమార: రాణిగారిపై ఆబాల వృద్ధముగ నందఱికిని భక్తి విశ్వాసములు కలవు. ప్రజలను అట్టివారె. దివాణమున నుండిన ఎవ్వరైన మీ యాజ్ఞను నిర్వర్తింపవలసి వచ్చునేమో యని యందఱు వెడలిపోయిరి.

రాణా: నాప్రజలు నన్ను త్యజించిరా?

కుమా: రాణిగారిని విశ్వసించుచున్నారు.

రాణా: నా వైశ్యములు!

కుమా: రాణిగారి సతీత్వము ననుమానింపవు.

రాణా: [యోచనా మగ్నముగ] అమాత్యులు, ప్రజలు, వైశ్యములు మీరా సతీత్వము సంశయింపరు!— నే నేమైన పొరపడితివా?

కుమా: ఎట్టి వివేకకంఠులైనను పొరపడుట కలదు.

రాణా: [యోచించుచు వాచాత్మ్య తలయెత్తిచూచి] కుమారా, నేను పొరపడలేదు. న్యాయమని నాకు తోచినయెడల ప్రపంచమునకు ప్రతి స్వర్గము వైన నిలువఁగలను— లోకులు మూఢభక్తులు, గతాను గతికులు; అమాత్యులు దుర్బల హృదయులు, వైనికులు వివేక శూన్యులు. ప్రత్యక్ష నాత్యయము మీరా యపరాధమును నిరూపించుచున్నది.— ఇప్పుడేమి కర్తవ్యము?— ఎవ్వరును లేరా?

కుమా: రాజప్రాసాద మంతయు సంధికార కులాయముగా నున్నది.

రాణా: [కోపముతో] మీరా గర్హితులలో మన ప్రాసాదము మరల నాస్తిప్రము కాఁగలదు. కుమారా, నీవు విశ్వాసపాత్రుడవని నే నెఱుంగుదును. నాయాత్మను నిర్వహింపుము. నీవే నాకుఁ గడపటి పట్టుగొమ్మవు. మీరాకు మరణదిండన పత్రమును వ్రాసితిమి.

కుమా: రాణిగారిని శరణార్థిని మొనరించుట కొక్క కటిక వాఁడైన నొప్పుకొనఁడు.

రాణా: నీనో—

కుమా: [వెఱగుపడి ఒకయడుగు వెనుకకు వెట్టుచు] నేనా!—

రాణా: అట్లయిన మీరాయె స్వప్రాణ హంతకి కావలయును. అటులనే వ్రాసితిమి.

కుమా: [స్వగతము] రాజాజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము.

[నిష్క్రమించును.]

రాజా: [సంతుభ చిత్తుడై గద్గదస్వరముతో] మీరా, నీవు చావ
వలయునా? నీ కీ దురుద్ధి పుట్టకయున్న నీ విట్టి చావు చావవుదా! భర్తయే
భార్యకు మరణదండనము విధించుట! హా! ప్రళయం కనుగొన్నాము. అస
హ్యమైన మానసిక సంఘర్షణము!— నేను రాక్షసుడను.—

[దుఃఖించును.]

[ఇంతలో కుమారసింహుడు ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసికొని వెళ్ళి,
నిలుచుండి వేచియుండును.]

రాజా: [కొంతసేపటికి తలయెత్తి, స్వప్నములోవలె] వెళ్ళి
తివా?

కుమా: [ఆజ్ఞాపత్రమును చేతికిచ్చును.]

రాజా: [చేవాలు చేయబోవునప్పుడు, చేయి వడకును, కొన్ని
యక్షురములు వ్రాసి నిలుపును. ఎల్ల చేవాలు పూర్తయ్యెను.] ఈ
పత్రికను మీరాహస్తమునఁ బెట్టుము. ఎంత వేడికొన్నను నాదృశ మిప్పిం
పకుము. ఆ కాలత ప్రాణపరిత్యాగము గావించుకొనువఱకు నీ వంగరక్షకుఁ
డవుగ నుండుము. పొమ్ము.

కుమా: [స్వగతము] అకటా! నే నీ సతీతలకముయొక్క యాత్మ
హత్యకు సాక్షిగ నుండవలయునా? ఘోరము! ఘోరము!

[నిష్క్రమింపబోవును]

రాజా: ఏదీ, పత్రిక నిటుదెమ్ము. చక్కగ చేవ్రాలు చేసితిని
లేదో చూతము.

కుమా: [ఇచ్చును.]

రాణా: [పత్రికను చూచిచూచి మొక్క బాష్పకణము రార్చి,
కుమారసింహుని చేతికిచ్చును]

కుమ: [నిష్క్రమించును]

రాణా: [దుఃఖ . గర్భదస్వగముతో] మీరా, నీ యపరాధమునకు
మగణమునకన్న నల్పదండనము వేయించులేదు. ఇంకొక్క నిమిషములో
చిరపరిచితిమైన నీ మోహనస్వరూపము, 2 డెనిమిది సంవత్సరములు నా జీవి
తమున కమృతంపువ ర్తిమైన నీ ముఖేంద్రునియు, మత్తెలోకమునుండి సమాధి
స్థము కాగలదు. నా యాశలు నిరాశతైనవి. నా సంసారము నిస్సారమయ
ప్రదేశ మైనది. — మీరా, ... చచ్చితివి... చచ్చితివి...

[సోఫాలో నొగగలుకును]

[తెగబాటును]

స్థలము ౯ : యమునానదికిఁ బోవు మార్గము.

[చీకటి. అప్పుడప్పుడు మెఱయుచుండును. అగ్గురు
తాకసేనులు యాత్రికుల వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

తాకసేను: నేనెంత బ్రతిమాలుకొన్నను వినకున్నారు. మూడు దిన
ములనుండియు మనము మాటువేసములతో ఉదయపురమున నున్నాము. ఇ
చ్చట మనము నిస్సహాయులము. మన యొనికి రాణా యెరింగిన పాత్రము
లతో మన శరీరములు ఢిల్లీకి పోవు. భారతసామ్రాజ్యము మీ పరిపాలనమున
కుళించుచున్నది. అట్టి మీ యమాల్య జీవితమును బ్రతి నిమిషమునందును
అపాయమున క్గమునేయుట భావ్యముకాదు. ఇప్పుడే కదలుదము గండు.

అగ్గురు: తాకసేన్, నే నధఃపతితుడను. ఉత్సాహముచే దీర్ఘాల్ప
చనము నేయనేరక మీ రాబాయిని అంతఃపురమున దర్శించితిమి. అంతః బోక్
యానంద జడచిత్తుడనై వివేక శూన్యుడనై, ఆమెకు వజ్రహారమును సమ
ర్పించితిని. అదియె యా పరమ పావన చరిత్ర మరణదండనమునకు హేళు
నయ్యెను. ఈ ఘోషపాతకమునుండి నే నెట్లు విముక్తుడను కాఁగలను. ఇంను
కే నైన ప్రాయశ్చిత్తము కలదా? నా సింహాసనమైనను లేక నా ప్రాణ
మైనను సమర్పించి యీ పాపమును బాపుకొనఁ గలిగినయెడల నే నందుకు
సంసిక్తుడను.

తాక: అంతయు దైవికముగ జరిగినది. దైవేచ్ఛకు మానవుఁడు
ప్రతికూల కల్పనము చేయఁజాలఁడు.

అగ్గు: అది దైవేచ్ఛయే యగునుగాక! అదైవము మనయెడలఁ
ప్రతికూలము. మాటువేసములతోఁ బరుల యంతఃపురముఁ బొచ్చితిన్న

యపవాదము నా జీవితమునకు కళంక మాపాదించుచున్నది.

తాక: మీరాబాయి పావన చరిత్రము లోకు లెల్లఱకు విదితము. సామాన్యములైన యంతఃపుర ధర్మములు మానా వమానముల కతీతియైన యా పరమ భక్తురాలియెడఁ జెల్లవు, మీ సగుణేశమును బ్రజలు శంకింపకు.

అగ్బ: ఎట్టులో సమాధానపఱచుకొనుటకు మార్గములు కలవు— కాని, మన తొందరపాటునకుఁ బర్యవసాన మేమి? మీరాబాయి హత్య!— ఇది మరణాంతమువఱకు సీడించు హృదయ శ్యేము. ఈ రాత్రియె యామె మరణింపవలయునని వింజిమిగాదా!

తాక: [ఆలకించి] దారిలో పదశబ్దములు వినవచ్చు చున్నవి.

అగ్బ: [ఆలకించును]

[మీరాబాయియు కొంతదూరమున కుమారసింహుఁ
డును బ్రవేశింతురు.]

తాక: ఏదోయొక స్త్రీవ్యక్తి.

అగ్బ: అమ్మా, మీ రవ్వరు?

మీరా: పతికురాలను.

అగ్బ: ఎచ్చట కేగుచున్నారు?

మీరా: బృందావనమునకు.

అగ్బ: ఆవారి తెప్పవచ్చితిరి. ఈ తోడ యమునానది మెట్లకు పోవును.

మీరా: ఇదియే దగ్గరి మార్గము.

అగ్బ: అడవిదారి ఒంటరిగా పోవుచున్నారు.

మీరా: తోడు లేనివారికి దోడ్పడు బంటు ముందు నడచుచున్నాడు.

అబ్బ: చిమ్మచీకటి.

మీరా: ఇదియె యభిసరించుటకుఁ దగిన సమయము.

అబ్బ: నిన్నుం శ్రీమ పాలుచేసిన యాకరిన వృందయుఁ డెవఁడు?

మీరా: నా పొజ్జేశ్వరుఁడు.

అఖిల భూభువన హృద్భాగిషిక్తుండయ్యుఁ

బసుల మేపుట కిష్టపడియె నెవఁడు?

బ్రహ్మాండ సంసార బంధముక్తుండయ్యుఁ

దల్లి బంధములలోఁ దవితె నెవఁడు?

గోపాంగనా ప్రేమ గోష్ఠీ రతుండయ్యు

నిర్మల న్యోతియై నెగడె నెవఁడు?

నిర్జీన వేణు పరిణీత గీతుండయ్యు

తాల నాత్మల నేపజాలె నెవఁడు?

బద్ధిసింఘాబు హూఁబట్టు నలునతోడ

విధ్వమోహన మూర్తియై నెలిఁగె నెవఁడు?

అట్టి శ్రీకృష్ణుఁడె నాకు నాత్మవిభుఁడు;

అతని యన్వేషణమె జీవితాంత్య ఫలము!

అగ్గ: ఆ! లోనీ, ఈపాతకులను మన్నింపుము.

[ఇరువురు పాదముపై వ్రాచుదురు]

మీరా: అయ్యలారా, లెండు! మీరెవ్వరు?

అబ్బ: మీ నిష్ఠాతుక మణిదండనమునకుఁ గారకులమైన రాక్ష

సులము.

కుమారసింహుడు: [స్వగతము] హా! అప్పుడు పాదుషా! రాణా కఠింగించెనను. [పోబోయి] అయ్యో! అజ్ఞు లేడే! అయినను ఈ వాని రాణాకు ప్రియముగ నుండవచ్చును. తడయజనడు.

[విష్కరించును]

రాణా: ఎవరో పరుగెత్తుచున్నటుల కాలిచప్పు డగుచున్నది!

మీరా: పాదుషా, నీవు నాకు బరమ బంధుడవు. నీమూలమున నాకు బంధవిముక్తి కలిగినది. నీవు నిమిత్త మాత్రమైన కీలుబొమ్మవు, నూ త్రిధారుడు సర్వేశ్వరుడు.

అగ్భ: తల్లీ, యీ మరణోద్యోగము నుండి విరమింపుము. నా వలన నీవు మరణింప వలసినదెచ్చె నన్న దుఃఖము సహింపజాలను.

మీరా: పాదుషా, అజ్ఞానలేశము నిన్నింకను ఆవరించుచున్నది. పరలోకము భయంకరమను అపోహయు, ఇహలోకముపై గల అత్యంత మమతయు మరణహుర్వయమును విషవంతము చేయుచున్నది. జీవితము నింతర ప్రవాహము-ఆద్యంతములు లేనిది. ఒకచోటి చావు మఱియొక చోటి పుట్టుక. మరణము శౌలికపరిణామము. అనివార్యము. అందుకు చింతయేల?

అగ్భ: అమ్మా, మరణ మనివార్యమైన యెడల దానిని జయించుటకు మార్గము లేదా?

మీరా: కలగు. మరణమును చిఱునవ్వుతో నెదుర్కొనుటయే విజయోపాయము....హృదయేశ్వరా,...యిదిగో! వచ్చుచున్నాను. వాడు గో! నా మనోవల్లభుడు, నన్ను పీలుచుచున్నాడు. [కదలును]

అగ్భ: [సాదములపై బడి] తల్లీ, మన్నింపుము. నిలుపుము. నిలుపుము!

మీరా: [తొలగి] పాదుషా, నన్నంటకుము.

[విష్కరించును]

[నేపథ్యమున మీరాబాయి గీతము పాడుచు
పోవుచుండును. ఆగీతము క్రమక్రమముగ సన్నగిల్లుచు.]

తా: మనహృదయము లింకను పరిశుద్ధము కావలయును?

అగ్బ: ఇదియె కడసారి పాట!

తా: అశరీర గానము ఆకాశమునఁ దేలిపోవు చున్నట్లున్నది.

అగ్బ: ఆ గాన మన్నుటమై లయించినది. అకటా! మీరాబాయి
నిక చుట్టలొకమునఁ జూడలేము.

చిర విరహతాప సంశీర్ణచిత్త, మీర
యభిసరించుచు నున్నది యాత్మనాథు—

తా: నెన్నడో దివ్యపాదోధి నెడసినట్లు
జలకణంబు సంగమ తృష్ణఁ జనెడరీతి.

[తెరజూలును.]

స్థలము ౧౦ : రాజమందిరము.

[రాణా చెదరినవెంటుక్రికలతో ఉద్దిక్తచిత్తుడై అటునిటు
తిరుగుచుండును]

రాణా: మీరా యింతలోన విషముత్యావి మైనను ఉరివేసికొని
మైనను లేక యమునలో దూకిమైనను ప్రాణపరిత్యాగము గావించుకొని
యుండును. ఓసీ, కాంతాపాత్రనిర్వహణముతో నన్ను మోసగించిన పిశాచీ!
నీవు యమునలోనే దూకి చావుము. నీ యపయనో మాలిన్యము గుర్తింపరాక
ఆ యమునా జల నీలిమములో మిలితమై పోగలదు. నీ చిటునవ్వు మలుగున

విషనిగ్ధమగు కోటల నెట్లు దాచుకొని యుంటివి? — నే నెంతయునోహింపడును! ఇంకను ఆ కులభృష్టవిషయమై చింతించు చున్నాను; దాని మనోహర ప్రతిమను నాహృదయమునుండి బలత్కారముగ బెట్టికొనివచ్చితిని. కాని, మచ్చ మాత్రము మాసిపోదు.

ఒక్క దినములో వారకృష్ణము వచ్చినట్లు తోచుచున్నది! నా జీవిత పు పునాదియే సడలినట్లు కదలుచున్నది. నేను కుంభరాజాకన్న నన్యఁడ నను భ్రమపుట్టుచున్నది — నాస్మృతి పథమున జీవించియున్న కుంభరాజా, ఇప్పటి నన్ను నీ వెక్కిరింపకుము! — ఆ! గతిస్మృతి! ఇతి మరణదండనమున కన్న హింసాకరము! ఘోరము!

[కుమారసింహుఁడు ఎగుఁజొర్రితో పరుగెత్తుకొనివచ్చును]

కుమారసింహుఁడు: అగ్ని రిచ్చటనే యున్నాడు.

రాజా: ఎక్కడ? అంతఃపురములోనా?

కుమ: కాదు. యమునామార్గమున రాణిగారిని నే ననుసరించుచుంటిని.

రాజా: కానిమ్ము, ఒక్కమాటలో చెప్పము! ఎక్కడ?

కుమ: అచ్చట నొకచోట నిద్దఱు మనుష్యులు ఆమెతో మాటలాడుచుండిరి. వారిలో నొకడు “మీమరిణ దండనమునకు కారణమైన రాక్షసులమని చెప్పుచుండెను. నేను పరుగెత్తుకొని వచ్చితిని. అతడే అగ్నియ కావలయు.

రాజా: [కోపముతో] ఆ దుశ్చరితుడే అగ్నియ కుమారసింహా, నీ వేల యింత మందబాధివైతివి? ఆ యంతఃపుర ద్రోహి ప్రక్కలో నొక్క కత్తిపోటు పొడిచి యా సంతోషవార్తను దెచ్చుటకుమాటు ఊరకయేల వేలవై పరుగెత్తుకొని వచ్చితివి?

కుమ: [చేతులు పిసుగుకొనుచు] అజ్ఞకొఱకు.

రాణా: ఓరి, దుర్బలహృదయుడా. కాలు దవలిన విషపర్వము ను చావమొస్తుట కెవరియాజ్ఞ కావలయును? పొమ్ము! తెప్పపాటులో ఆస్థలము చేరుము. నీ పిడిబాకుతో వాని హృదయమును జీలించి ఆరక్తిపూరముగా నీ రుమాలు గుడ్డను తడిపి కొనిరమ్ము. [చేతిగుడ్డను విసరి కుమారసింహునితట్టు పొజివేయును; కుమారసింహుడు వంగి అందుకొనును]

ఆ దురాత్ముడు మీరాను ఢిల్లీకిఁ దీసికొనిపోవుటకు వేచియున్నాడు. అదియే వారు నిష్ఠయించుకొన్న సంకేతస్థలము. — ఇంకను నీ విచ్చటనే యున్నావా? పరుగెత్తుము. ఎగిరిపొమ్ము. [కుమారసింహుడు నిష్క్రమించును] వంటయిలుసొచ్చిన కుండేటిని వదలివచ్చితివి.

ఓరి! పామపా, నీకు దగిన శిక్షను నీవు పొందనున్నావు. పాణిణము లతోడ నీవు మరల ఢిల్లీకిఁబోవు. ఓ మృత్యుదేవతా, ఈనాటిరాత్రి నీకుఁ జేతనిండ పనిదొరకినది. ప్రళయంక గోస్మత్తి నృత్యము గావించుము.

ఆ! యిసీ! నేనెంత మందమతిని? ఎంతసారపడితిని? నాయంతిపురము నారడి వుచ్చి, నా యానంద భాండమును బగులఁ దన్ని, మా పవిత్ర వంశ యశమును అపవాద దూషితము గావించి, నన్నిట్లు పిచ్చిబికారిని జేసిన యా నరాధముని ఈ కరవాలమునఁ గ్రుమ్మి యాతని మరణవేదన నా కనులారఁ జూడమన్న నా హృదయ సంతాప మెట్లు తీటును? అబ్బో, నీకు మృత్యు వాసన్నము. [ఖడ్గహస్తంజై వేగముగ నిష్క్రమించును.]

[యవనిక జాటును.]

స్థలము ౧౧ : యమునానదీ మార్గము.

[గాఢాంధకారము. రాణా ఖడ్గ హస్తంజై ప్రవేశించును.]

రాణా: ఇదియే నా యమునకుఁ బోవుమార్గము? [నలుప్రక్కలఁ

గలయంజూచి] అమావాస్యరాత్రి, కాటుమబ్బలు నలుదెసలు నావరించి యున్నవి. ఈ వృక్షశ్రేణులక్రింద నాకు నేనే యగపడుటలేదు! చినుకులు గూడ పుటపుట రాలుచున్నవి. అంతయు నావ్యాదయమువలె గాఢాంధకార మలీచునమై నిశ్శబ్ద సమాధిగ నుపడుచున్నది. [అలకించి] ఎవరిదా కాలిచప్పుడు? [మరల నాలకించి] కాగు, కాదు. చెట్లయాకులు కదలుచున్నవి. [పరికించి] ఇచ్చట ఎవ్వరును లేరు. వారింతపక్షకే వెడలిపోయి యుండురా? [కొంత పరిక్రమించి] అచ్చట నేదియో యొక యాకృతి కనబడుచున్నది. [కాలిచప్పుడు కాకుండ దగ్గరకుపోయి కత్తితో పాడుచుట నభినయించి] ఓ! తరుకాండము! అచ్చరని భ్రమించితిని!

[వెదకుచుండును.]

[కుమారసింహుండు ఖడ్గహస్తంజై ప్రవేశించును.]

కుమారసింహుండు: [స్వగతము] నే నెచ్చట వెదకినను వారిరువురు నుపడలేదు. ఈ చెట్ల నీడలో దాగుకొని యుండురు. [అటునిటు పరికించి] అదిగో! చీకటిలో నస్పష్టముగ నటునిటు తిరుగుచున్న వ్యక్తియే అచ్చగు పాదుషా. ఆతని యీకత్తిచే నొక్కపోటు పొడిచి నా స్వామి ఋణమును దీర్చుకొందును. [మెల్లగాపోయి పొడిచి] అగ్బర్ సాదుషా, యిది యదయ ఫూర్ రాజ్యాధిపతి యాహ్లా. నీ దుండగమునకు దగిన మరణదండము— నా స్వామి ఋణము దీర్చుకొంటి.

రాణా: [తిరుకాండమున కాసుకొని బాధ నభినయించుచు] అయ్యో! ప్రమాదము! కుమారా, చచ్చితిని, చచ్చితిని.

కుమార: [దుఃఖోద్వేగముతో] హా! స్వామి ఘాతుకుడను. ఆ యోధ్య, తండ్రి, నీవేల యింతలో నిచ్చటకు వచ్చితివి? హతవిధి, తలపట్టి యాడ్చుకొని వచ్చితివా? ఈదుఃఖము దుర్భరము. మీ సేవకుడు మిమ్ము ననుసరించుచున్నాడు. [నడుము కట్టులోనున్న ఖడ్గముదూసి పాడుచుకొని]

తండ్రి, మన్నింపుము. మన్నింపుము.— విధి— చేప్త— వి— ధి—
చే— ప్త— [మరణించును.]

రాణా: [తరుకాండము క్రిందికిజాటి] కుమారా, స్వామిభిక్షున కను
యాపమె నీప్రాణ పరిత్యాగము. ప్రయోజనమేమి? నీవైన ఏల బ్రతుకవు?
తలంపని చోటనుండి కులిశాఘాతము! ఎంత ఘటనా వైపరీత్యము.

ఒకీ, అగ్బర్, నీ కింకను నుంచి దిశములుగలవు; నీవు బ్రతికితివి.
నే నిప్పు దశక్తిమంతుడను. ఒక్క నిమిషములో మరణింపనున్నాను. కాని,
నీకు మాత్రము దండనము తప్పదు. నా యవమానమును కులావమానముఁ
దలంచిన యే రసపుత్ర వీరుడైనను నా చనో శిశ్నయమును నెరవేర్చఁగలఁడు.
రక్తిజ్వాలా భయంకరమైన నా యభిశాపము పిడుగువలె నీ తలపై ప్రేలఁ
గలదు.

[అగ్బరు తాళసేనులు ప్రవేశింతురు.]

అగ్బరు: ఎవఁడో వేదనా భరితుఁడు నన్ను నిందించుచున్నాఁడు.
[దగ్గఱి] అయ్యా. మీరెవ్వరు? అగ్బరు నేల కపించుచున్నాడు?

రాణా: [వేదనా గద్గదస్వరముతో] ఆ పరమపాతికుని నామమును
మీరేల యుచ్చరించెదరు? ఆ మొగలాయి కులకలంకుఁడు నన్నారడిపుచ్చి
నా యిల్లాని దొంగిలించుకొని ఢిల్లీకి పాఱిపోవుచున్నాఁడు.

తాళసేక: ఇదియేమి భ్రాంతి?

అగ్బ: మీకేల యింత దురవస్థ కలిగినది?

రాణా: విపరీత సంఘటనము.

అగ్బ: అగ్బరును చంపింప నెంచి మీరే చంపబడితిరా?

తాళ: పాదుషాకు ప్రాణాంతక మైన గండము తప్పినది.

అగ్బ: కుంభరాణా.

రాణా: నారాజ్యమున నన్ను బేరువెట్టిపిలచు మానవుఁ డెవ్వఁడు?

అగ్బ: అగ్బరు మీ యంతఃపురము జొచ్చినది నిజము. తన జీవితమును పునీతముచేసి కొనుటకై పరమ భక్తురాలైన మీరాబాయిని సందర్శించెను. ఆమె పాదరజః ప్రసాదము యాచించుట కొఱకు సాధారణ భర్తృములు లెక్కనేయక పాదుషా సాహించెను.

రాణా: [ధూమివైసుండి సగము నిక్కి] ఏమీ? అగ్బరు మీరాను మోహింపలేదా?

అగ్బ: తల్లి స్తవ్యపానము చేయుచున్న పసిబిడ్డకు మోనా మంట గట్టు నీచు డెవ్వఁడుండును?

రాణా: నీవెవ్వడవు? అగ్బరు సహాయులలో నొక్కఁడవా?

అగ్బ: నేనే అగ్బరును.

రాణా: [కోరిధముతో] అగ్బర్! [దూరముగ పడియుండిన కత్తి కయి చేయి తడవును].

అగ్బ: [కత్తితీసికొనివచ్చి కుంభరాణా కందించుచు] నా మరణమువలన నీ హృదయము నీ మరణకాలమున కోరిధరహితమయి, సుఖవంత మగునేని నన్ను వధింపుము. ఇదిగో! అనాచ్ఛాదితమైన నా వత్సలము [మోకాలుపైన వంగును]

రాణా: ఏమి యీ సాహసము? [చేయిపట్టుకొని నైకి లాగును.]

రాణా: [ఇతి కర్తవ్యతా మూఢుడయి, ఆశ్చర్య స్తంభితుడయి] పాదుషా, నీవు సత్యము పలుకుచున్నావా? ఇంతదనుక నన్ను బాధించుచున్న సంశయము కేవలము స్వప్నమా? మీ రిరువురును నిరపరాధులా?

అగ్బ: రాణా, నీ యెడల నాకు జాలి కలుచున్నది. మీరాబాయి మాతల్లి. నే నామె పుత్రుఁడను. ఇంతకన్న నెక్కుడు. నేనేమి చెప్పఁగలను? నీకేల యింత భ్రాంతి కల్గెను?

రాణా. పాదుషా, నా హృదయమున మెరముచుండిన శిల్పమును పెరికి వైచితివి. నాకు నీవు ప్రజలశ్వసి వయ్యును ఇప్పుడు పరమాత్మఁడ

వైతివి. సంశయ గ్రస్త చిత్తుడనై బ్రతికియుండుటకన్న సత్యమెఱుంగుట కాస్పదమైన యీ మరణమె సుఖవంతము. అగ్బ: నా మీరా యేమైనది?

అగ్బ: ఆ పతివ్రతా శిరోమణి యమువాగర్భము నాశ్రయించినది.

రాణా: [గద్గదస్వరముతో] హా! పరమ పాతకుడను. ఆ అమాయకను నిష్కారణముగ హింసించినందులకు దుఃఖించెదను. మందమతి నై తిప్పబాడపట్టితిని. స్వయంకృతాపరాధమునకు తగిన చరమశిక్ష ననుభవించుచున్నాను. — అబ్బా, భ్రమ కప్పచున్నది. — మీరా — మీరా — తుమా పణము వేడికొనుటకై నీయొద్దకే వచ్చుచున్నాను. — పాపాత్ముడనని వెడమోము పెట్టుకుము. నీ యెదుట నంజలి బద్ధుడనై నా యపరాధము నొప్పుకొందును. మీరా — మీరా — మన్నింపుము — కనికరింపుము — మీరా — మీరా — రా — రా — రా — [మరణించును.]

అగ్బ: రాణా మరణమునకన్న నా బ్రతుకే శోచనీయము. ఆలఁదోక్కసారియే మరణించెను. శేను ప్రతిక్షణము మరణవేదన ననుభవించుచున్నాను.

తా: మృత్యువు దైవముయొక్క అహోభూత్రము.

అగ్బ: అజ్ఞాతముగ మన మీ ఘటనావర్తములలోని కీడ్వబడితిమి.

పరమభక్తురాలి పదములు సేవింప

భక్తితోడ నిటకు వచ్చినాడ,

దైవఘటన మెట్లు తలపోతు? మరలెద

రక్తసిక్తమా కరంబుతోడ.

[తెరబాటును.]

సంపూర్ణము.

29-10-1924.

